

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

**на тему: «ВИКОРИСТАННЯ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОГО ІНТЕРВ'Ю
У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ
ПОЛІГРАФОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ»**

Виконав: студент II курсу,
групи 8.0539-з
спеціальності 053 Психологія
кандидат юридичних наук
Клименко Максим Миколайович
Керівник: к.психол.н., доцент кафедри
психології Губа Н.О.
Рецензент: : к.психол.н., доцент кафедри
психології Железнякова Ю. В.

Запоріжжя
2020

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології

Кафедра психології

Рівень вищої освіти магістр

Спеціальність 053 Психологія

Освітня програма Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

к.психол.н., доцент Н.О. Губа

« ____ » _____ 2020 р.

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТА

Клименка Максима Миколайовича

1. Тема роботи Використання психофізіологічного інтерв'ю у досудовому розслідуванні під час проведення поліграфологічного дослідження
керівник роботи Губа Н.О. к.психол.н., доцент кафедри психології
затверджені наказом ЗНУ від «14» липня 2020 року № 1032-с
2. Строк подання студентом роботи _____
3. Вихідні дані до роботи: аналіз психолого-педагогічної та юридичної літератури
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) проаналізувати теоретичні аспекти вивчення ефективності професійної діяльності поліграфологів з числа співробітників ОВС під час проведення психофізіологічного інтерв'ю у досудовому розслідуванні (теоретичні засади і сутність психофізіологічного інтерв'ю у досудовому розслідуванні; модель професійного психофізіологічного інтерв'ю у досудовому розслідуванні). Емпірично дослідити впровадження моделі проведення психофізіологічного інтерв'ю під час психофізіологічного дослідження з використанням поліграфа у досудовому розслідуванні (структурна модель психофізіологічного інтерв'ю; етапи і методика експериментальної перевірки

моделі психофізіологічного інтерв'ю; аналіз та узагальнення результатів впровадження моделі психофізіологічного інтерв'ю).

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Губа Н.О., доцент		
Розділ 1	Губа Н.О., доцент		
Розділ 2	Губа Н.О., доцент		
Висновки	Губа Н.О., доцент		

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	січень-березень 2020 р.	Виконано
2	Робота над вступом	березень 2020 р.	Виконано
3	Робота над першим розділом	квітень-травень 2020 р.	Виконано
4	Робота над другим розділом	вересень-жовтень 2020 р.	Виконано
5	Написання висновків	жовтень 2020 р.	Виконано
6	Передзахист	листопад 2020 р.	Виконано
7	Нормоконтроль	листопад 2020 р.	Виконано

Студент _____ М.М. Клименко

Керівник роботи _____ Н.О. Губа

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ О.М. Грединарова

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра: 92 сторінки, 3 таблиці, 60 джерел, 3 додатка.

Об'єкт дослідження – психофізіологічне інтерв'ю у досудовому розслідуванні під час проведення поліграфологічного дослідження.

Предмет дослідження – використання психофізіологічного інтерв'ю у досудовому розслідуванні під час проведення поліграфологічного дослідження.

Мета роботи - теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка моделі психофізіологічного інтерв'ю під час ПФД у досудовому розслідуванні.

Гіпотеза дослідження: передбачаємо, що впровадження психофізіологічного інтерв'ю у досудовому розслідуванні під час проведення поліграфологічного дослідження надасть максимально точного результату перевірки.

Методи дослідження: теоретичні: теоретико-методологічний аналіз, класифікація та систематизація наукових джерел, порівняння й узагальнення даних досліджень; емпіричні: спостереження, тестування.

Наукова новизна полягає у розробці та впровадженні психофізіологічного інтерв'ю у досудовому розслідуванні під час проведення поліграфологічного дослідження.

Галузь використання: спеціалізовані заклади національної поліції України, експертні установи національної поліції України, вищі навчальні заклади системи МВС України.

ПСИХОЛОГІЯ, ПОЛІГРАФОЛОГ, ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ, ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНЕ ІНТЕРВ'Ю.

SUMMARY

Klymenko M.M. Using of psychophysiological interview at pre-vascular examination before an hour of polygraphological consultation.

The qualifying work consists of Introduction, 2 Chapters, Conclusion, References, 3 appendix on 6 pages. The qualifying work volume is 92 pages long, 65 of them – main text. There are 60 sources, 3 tables.

The object of research is a psychophysiological interview in a pre-trial investigation during a polygraph examination.

The subject of the research is the introduction of psychophysiological interview in the pre-trial investigation during the polygraph examination.

The purpose of the work is a theoretical substantiation and experimental verification of the model of psychophysiological interview during PFD in the pre-trial investigation.

Research hypothesis: we assume that the qualification level of polygraph specialists will increase after the advanced training program within the framework of psychophysiological interviews.

Research methods: theoretical: theoretical and methodological analysis, classification and systematization of scientific sources, comparison and generalization of research data; empirical: observation, testing.

The scientific novelty is the development and implementation of psychophysiological interviews in the pre-trial investigation during the polygraph examination.

Field of use: specialized institutions of the National Police of Ukraine, expert institutions of the National Police of Ukraine, higher educational institutions of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine.

PSYCHOLOGY, POLYGRAPHOLOGIST, PSYCHOPHYSIOLOGICAL
RESEARCH, PSYCHOPHYSIOLOGICAL INTERVIEW.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1 ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЯК РІЗНОВИД ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	11
1.1. Перевірка на поліграфі як різновид психофізіологічного методу виявлення прихованої інформації	11
1.2. Теоретичні засади і сутність психофізіологічного інтерв'ю у досудовому розслідуванні під час проведення поліграфологічного дослідження	19
1.3. Модель психофізіологічного інтерв'ю у досудовому розслідуванні під час проведення поліграфологічного дослідження	28
РОЗДІЛ 2 ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПСИХО- ФІЗІОЛОГІЧНОГО ІНТЕРВ'Ю ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	50
2.1. Алгоритм психофізіологічного інтерв'ю у досудовому розслідуванні при проведенні поліграфологічного дослідження з використанням поліграфа.....	50
2.2. Використання особливостей когнітивних процесів під час проведення психофізіологічного інтерв'ю.....	56
2.3. Аналіз та узагальнення результатів отриманих під час проведення психофізіологічного інтерв'ю	63
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	81

ВСТУП

У контексті сучасної світової тенденції розвитку поліграфа на Україні та проведення досліджень з використанням поліграфа вказана проблема зумовлює потреби її використання та вивчення. У розвинених країнах добре розуміють зв'язок між конкурентоспроможністю економіки і рівнем національної правоохороної системи й спрямовують свої зусилля на розвиток цієї важливої галузі. Стратегія розвитку Національної поліції України має враховувати загальносвітові та європейські тенденції трансформації сучасної правоохороної системи та впровадження у її діяльність психофізіологічних досліджень фахівців-поліграфологів та психологів. Саме тому ключовим питанням сьогодення стало забезпечення високої якості правоохороної системи і розвиток поліграфології на основі психофізіології людини. Проблема якості проведення досліджень з використанням поліграфва є центральною у світовому освітньому дискурсі протягом останніх років. Значна увага приділяється у нормативно-правових документах та нормативно-правовій бази силових відомств. Необхідність проведення якісних психофізіологічних досліджень з використанням поліграфа у системі правоохоронної діяльності, забезпечення конкурентоспроможності та їх інтеграції визначається законодавчими та нормативно-правовими актами України.

Разом з тим, існує низка чинників, які загострюють проблему якості проведення психофізіологічних досліджень з використанням поліграфа. Зокрема, до таких чинників зараховують відсутність та не закріплення проведення досліджень з використанням поліграфа на законодавчому рівні; нестабільний попит на фахівців – поліграфологів; комерціалізацію поліграфології; відсутність фінансування з державного бюджету освітньої та наукової діяльності.

Все це зумовлює підвищення відповідальності закладів вищої освіти за якість підготовки випускників, причому не тільки перед державою, але й перед

молодими фахівцями, які мають пройти через жорсткий відбір на ринку праці. Досвід провідних зарубіжних і вітчизняних закладів вищої освіти свідчить про те, що їхній успіх багато в чому залежить від орієнтації на споживача через створення власних систем менеджменту якості, в яких оцінювання якості професійної діяльності спеціалістів-поліграфологів посідає важливе місце.

Необхідність створення системи моніторингу якості професійної діяльності спеціалістів-поліграфологів обумовлена сукупністю внутрішніх і зовнішніх факторів, що впливають на якість проведених досліджень в рамках проведення досудового слідства.

Аналіз наукових джерел засвідчив зростаючий інтерес до проблем якості проведення психофізіологічного інтерв'ю, об'єктивної оцінки діяльності спеціалістів поліграфологів та інноваційних підходів щодо управління якістю проведення психофізіологічних досліджень з використанням поліграфа. Теоретико-методологічні засади використання в галузі проведення досліджень з використанням поліграфа було предметом досліджень багатьох учених – В. Шаповалов, І. Усіков, О. Мотлях, Т. Лукіної, В. Маслова, М. Поташника, О. Субетто, Т. Шамової, Є. Хрикова та ін. Теоретичні питання проведення психофізіологічного інтерв'ю В. Олійник, Л. Сніцар, Т. Сорочан, О. Спірін, Ю. Татур, А. Харківська. Управлінню якістю роботи та проведення досліджень присвячені праці Л. Віткіна, С. Лаптева, Е. Короткова, Л. Петриченко, С. Піддубної, Т. Фінікова, Г. Хімичевої, Є. Яковлева. Однак, при безумовній важливості цих досліджень поза увагою залишилися важливі аспекти, що впливають на діяльність, розвиток й конкурентоспроможність спеціалістів поліграфологів які працюють в системі національної поліції України в умовах ринкової мінливості сфери поліграфологічних послуг, а саме питання управління якістю проведення психофізіологічного інтерв'ю.

Аналіз науково-педагогічної літератури й вивчення досвіду спеціалістів-поліграфологів дають можливість констатувати, що, незважаючи на широке коло питань, які розглядаються у працях науковців щодо досліджень з використанням поліграфу, можна стверджувати, що дотепер не існує цілісного,

науково обґрунтованого дослідження теоретико-методологічних аспектів проведення психофізіологічного інтерв'ю під час досудового слідства.

У зв'язку з цим виникає необхідність наукового обґрунтування і розробки моделі психофізіологічного інтерв'ю та якості його застосування працівниками національної поліції України, яка б давала змогу досліджувати не тільки кінцевий результат, а й позитивні зміни в процесі їхньої професійної діяльності. Вияв таких змін уможливить оперативне коригування професійної діяльності поліграфологів, що сприятиме ефективному вирішенню завдань які покладаються на них під час проведення психофізіологічного дослідження.

Таким чином, актуальність проблеми, нові вимоги до якості професійної діяльності поліграфологів системи Національної поліції України зумовили вибір теми магістерської роботи «Використання психофізіологічного інтерв'ю у досудовому розслідуванні під час проведення поліграфологічного дослідження».

Об'єкт дослідження – психофізіологічне інтерв'ю у досудовому розслідуванні під час проведення поліграфологічного дослідження.

Предмет дослідження – використання психофізіологічного інтерв'ю у досудовому розслідуванні під час проведення поліграфологічного дослідження.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці моделі психофізіологічного інтерв'ю під час ПФД у досудовому розслідуванні.

Відповідно до мети дослідження визначено його основні завдання:

1. На основі аналізу філософської, психологічної та юридичної літератури з'ясувати сутність якості професійної діяльності спеціалістів поліграфологів й уточнити сутність ключових понять дослідження.

2. Визначити основні тенденції розвитку психофізіологічного інтерв'ю у системі національної поліції України.

3. Теоретично обґрунтувати концептуальні положення психофізіологічного інтерв'ю під час проведення психофізіологічного дослідження з використанням поліграфа.

4. Розробити, науково обґрунтувати та експериментально перевірити модель психофізіологічного інтерв'ю під час проведення психофізіологічного дослідження з використанням поліграфа.

Гіпотеза дослідження: передбачаємо, що впровадження психофізіологічного інтерв'ю у досудовому розслідуванні під час проведення поліграфологічного дослідження надасть максимально точного результату перевірці.

Методи дослідження:

– *теоретичні методи*: порівняльний, проблемно-цільовий, логіко-системний та структурно-функціональний аналіз філософської, психолого-педагогічної, економічної, науково-методичної літератури використовувалися для забезпечення розгляду загальних теоретичних питань з проблеми дослідження; екстраполяційний метод – для поширення висновків, здобутих у результаті аналізу використаних джерел, на модель застосування психофізіологічного інтерв'ю;

– *емпіричні методи*: вивчення нормативно-правових документів, практичної діяльності національної поліції України щодо застосування психофізіологічного інтерв'ю під час проведення психофізіологічного дослідження з використанням поліграфа;

– *статистичні методи*: методи математичної та статистичної обробки отриманих даних, у т.ч. кваліметричні обчислення використовувалися для об'єктивізації та забезпечення вірогідності результатів дослідження.

Наукова новизна та теоретичне значення отриманих результатів дослідження полягає в тому, щоб:

– здійснити системний аналіз психофізіологічного інтерв'ю, яке використовується при проведенні психофізіологічного дослідження, що застосовується в практичній діяльності національної поліції України;

– розробити й теоретично обґрунтувати структурну модель психофізіологічного інтерв'ю та методiku його реалізації;

– *уточнити й конкретизувати* зміст понять щодо їх застосування:

«психофізіологічне інтерв'ю», «спеціаліст-поліграфолог», «критерії оцінки поліграм».

Практичне значення одержаних результатів визначається тим, щоб розробити і впровадити нові підходи до практики застосування психофізіологічного інтерв'ю під час проведення досудового слідства або під час здійснення оперативно-розшукової діяльності.

Структура кваліфікаційної роботи магістра. Складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел з 60 найменувань та додатків на 6 сторінках. Загальний обсяг основного тексту 65 сторінок. Робота містить 3 таблиці.

РОЗДІЛ 1

ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЯК РІЗНОВИД ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Перевірка на поліграфі як різновид психофізіологічного методу виявлення прихованої інформації

В даний час опитування з використанням поліграфа офіційно використовують у багатьох силових структурах. Перевірка на детекторі брехні часто використовується при прийомі на роботу в банківських структурах. Застосування поліграфа також є потужним стримуючим засобом від вчинення злочинів.

Проте, багато керівників комерційних структур відносяться з певною недовірою до перевірок з використанням поліграфа, одночасно вважаючи, що «порушення» прав особистості може негативно позначитися на загальному моральному дусі співробітників компанії. Багато хто віддає перевагу використовувати старі перевірені методи: співбесіда, випробувальний термін, психологічне тестування, громадську думку [8].

Застосовувати або застосовувати поліграф? Це залежить від багатьох факторів. У ряді випадків доцільно застосовувати інші методи. Не можна сказати в двох словах, коли потрібно застосовувати поліграф. Це залежить від політики компанії, стилю керівництва, специфіки робіт на об'єкті і від багатьох інших факторів. Також, не повідомляючи основ психології зародження злочину, концепції управління персоналом використання поліграфа може привести до негативних наслідків.

Якщо людина стривожений, стурбований, збуджений, йому страшно, то у нього з'являється емоційне напруження. Це емоційне напруження проявляється в різних фізіологічних показниках: частішає або знижується частота пульсу,

змінюється ритм дихання, змінюється статична провідність шкіри, змінюється температура тіла, змінюється характер біоелектричних показників мозку. Організм реагує на труднощі, які виникли, намагаючись вийти з положення, що створилося, займаючи стан підвищеної мобілізованості.

Емоції - це безпосередня реакція людини на зовнішнє або внутрішнє вплив, що виражає його готовність діяти певним чином. Емоції знаходять прояв у фізіологічних показниках і що характерно, ці показники виявляються мимоволі, проти волі і бажання людини, Деякі реакції людина може регулювати фізіологічно, але не всі, тим більше, коли він знаходиться в стані напруги, в стані інтелектуального пошуку при спілкуванні з поліграфологом: як правильно сказати, як правильно зреагувати, як правильно триматися. Багато реакції організму упускається з-під контролю, а поліграф фіксує їх об'єктивно [25].

Найбільш яскраве емоції проявляються при загрозі, при внутрішньому конфлікті, тобто, коли блокують життєво Важливі мотиви суб'єкта, значимі для нього спожи та Захоплення [3, 13]. Тому випробування на поліграфі базуються на гіпотезі, що пред'явлення суб'єкту питань комерційної торгівлі стимулів, що ма ють відношення до важливих для нього подій або явищ его життя, здатно проявіті у него відповідній стан почуття провини, тривоги, занепокоєння.

Такий прояв виникає в свідомості мимоволі і перед перевіркою повинна створитися така ситуація, щоб у людини знову з'явилися ті переживання, які у нього виникли спочатку, коли він здійснював ті чи інші дії, порушив щось або зробив те, що нам якраз важливо знати .

Тому потрібно мати на увазі, що поліграф і випробування на ньому не просто технічна робота, випробування на поліграфі - це психологічний експеримент, де мають значення три, абсолютно рівнозначні сторони: сам прилад і методика роботи з ним, екзаменатор або оператор поліграфа, умови, які оператор створив.

Поліграф ефективний, коли у людей, які піддаються випробуванням на ньому, є відчуття, що цей прилад дуже небезпечний, що обдурити його не можна. Перевіряється повинен вірити в безгрішність цієї процедури.

Це є дуже важливим моментом при підготовці перевірки. Поліграф повинен бути на зразок психологічної "кийки", яка використовується для того, щоб створити відчуття у всіх перевірених осіб, що цей поліграф обдурити не можна. Якщо перевіряємий прийшов з таким настроєм і оператор добре підготовлений і підтримує цей настрій, тоді успіх буде забезпечений. Якщо ж буде зворотне відчуття, то про успіх говорити важко [31].

Тому досвідчений оператор багато часу приділяє, щоб створити відповідну атмосферу. Якщо звернутися до структури тимчасового випробування на поліграфі, то виявляється, що все випробування займає приблизно 3 години, це процес запису всіх фізіологічних показників і перед початком запису і після неї, йде процес співбесіди оператора з випробуваним з тим, щоб створити той настрій, про який вже говорилося. Має велике значення психологічна підготовка оператора і його вміння впливати на випробуваного. Те, що ми отримуємо в запису, ми використовуємо як засіб впливу на випробуваного з тим, щоб потім за результатами обговорення з ним того, що ми отримали в запису, домогтися якихось додаткових свідчень.

Таким чином, реалізація принципу детекції брехні вимагає наявності двох обов'язкових умов:

1. Наявність спеціальним чином організованого процесу спілкування підозрюваного у брехні людини з фахівцем (поліграфологом).
2. Наявність чутливого реєстратора (поліграфа) здатного зафіксувати зміни в динаміці контрольованої фізіологічної функції.

Для отримання достовірних даних, обидві ці умови повинні якісно виконуватися. Наявність погано налаштованого поліграфа при хорошому поліграфологів або погано підготовленого фахівця при хорошому поліграфі часто є основними причинами (особливо друге) отримання недостовірних даних.

Також, приховування інформації викликає зміна поведінки людини, особливо, якщо людина вважає, що:

- ✓ прихована інформація є важливою, значущою для інших поруч знаходяться людей,
- ✓ розкриття того, що він її знає, призведе до серйозних наслідків для нього.
- ✓ при цьому зміна поведінки (яке реєструється поліграфом) посилюється:
 - ✓ при бажанні приховати від інших факт володіння інформацією, наприклад шляхом зовнішнього самоконтролю,
 - ✓ через страх бути викритим.
 - ✓ при усвідомленні невідворотності викриття [18].

Поліграф сам по собі не є детектором брехні, оскільки він не показує, бреше людина чи не бреше. Він показує тільки реакцію організму на певний подразник. Термін детектор брехні «прилип» до поліграфа, коли Леонард Кілер, так назвав своє «дітище» і з тих пір часто використовується. Тому важливим, для визначення спотворення інформації тестованим, є грамотна організація процесу спілкування з поліграфологом.

Існують три основні типи спотворення інформації при передачі її від однієї особи до іншої:

- **Брехня** - свідоме спотворення відомій суб'єкту істини.
- **Обман** - напівправа, що провокує розуміє її людини на помилкові висновки з достовірних фактів (повідомляється лише частина фактів, інші ховаються).
- **Неправа** - щире висловлювання, засноване на омані людини, або на неповному знанні, то про що він говорить. Для детекції лжи тестируемого используется методика контроля его физиологических параметров.

Для визначення обману використовується чітке формулювання питань, що виключає двозначні або абстрактні відповіді.

Якщо тестований говорить неправду (або реагує на неправдиву інформацію, наприклад про злочин), а поліграфолог знає правду, то це говорить

про його непричетність до обговорюваного питання, тому що його знання засновані, швидше за все, на його фантазії або вигадках (чутках) інших [27].

Де застосовується ПФД:

- ✓ Правоохоронні органи.
- ✓ Правозахисні організації (контори адвокатів).
- ✓ Підприємства стратегічного значення.
- ✓ Оборонна і атомна промисловість).
- ✓ Приватні компанії та корпорації.
- ✓ ВНЗ юридичного та економічного профілю.
- ✓ Медичні і наукові установи.
- ✓ Кадрові та шлюбні агентства.

Опитування з використанням поліграфа доцільно застосовувати, коли необхідно:

- швидко отримати інформацію про цікавить людину (при його наявності),
- швидко отримати інформацію про скоєних вчинках конкретною людиною, але приховуваних їм (при наявності цієї людини),
- виявити людину вчинила конкретний вчинок (вбивство, крадіжка) в недавньому минулому (при наявності винного в списку підозрюваних, і відсутності витoku інформації про подію)
- коли потрібно конфіденційність і витік інформації про подію може пошкодити бізнесу,
- коли немає можливості перевірити достовірність даних,
- якщо пов'язано з великими втратами, і немає інших способів отримати потрібну інформацію.

При проведенні ПФД існують обмеження, при наявності яких проводити ПФД небажано, тому що результати будуть неадекватні:

- ✓ фізичне або психічне виснаження (сильна втома) - при такому стані притупляються фізіологічні реакції,

- ✓ гостра серцева недостатність - наявність болю в ділянці серця заглушить емоційний біль від питань,
- ✓ психічний розлад,
- ✓ алкогольне сп'яніння, вживання наркотиків або сильно діючих ліків,
- ✓ вік не менше 16-ти років - неповнолітні можуть не зрозуміти як сенсу, так і соціальної значущості питання,
- ✓ розумова відсталість - потрібен хороший, поліграфолог щоб виявити слабо виражені емоції. Однак, якщо критика поведінки відсутня, то такий підозрюваний сам розповість все і поліграф в такій ситуації не потрібен,
- ✓ жінки в другій половині вагітності,
- ✓ гострий біль,
- ✓ загострення психопатії, шизофренії, епілепсії.

Під час службового розслідування необхідно: обмежити доступ до інформації про злочин, тому що виявлення вбивці (зłodія) буде здійснюватися за інформацією про вбивство (крадіжки), яку повинен знати тільки він. Якщо всі підозрювані будуть знати цю інформацію, то розслідування з використанням поліграфа, скоріше, за все, не принесе користі, зібрати всі необхідні факти про вчинення злочину, виділити коло підозрюваних, перевірку провести несподівано (щоб винний не встиг прийняти відповідні дії) і швидко (щоб інформація якомога менше поширилася і емоційне навантаження у винного не знизилася з плином часу).

Однак, при запрошенні «чужого», невідомого поліграфолога, і навіть відомого і рекомендованого знайомими (що звичайно краще), необхідно вжити таких заходів обережності, щоб поліграфолог не забезпечив витік службової інформації, в разі його роботи на конкурентів:

- ✓ дати тільки мінімум інформації, необхідний для складання питань (службовий злочин, його частина або діяльність організації в деяких напрямках може бути незаконними),

- ✓ при складанні питань поліграфологом необхідно їх перевірити тому що він може скласти питання так, щоб виявити частину службової інформації,
- ✓ забезпечити відеозапис бесіди з підозрюваними для контролю питань і відповідей (присутність небажана, щоб не порушувати процедури перевірки), после проведения процедуры расследования записать полные координаты полиграфолога, чтобы его можно было найти в случае утечки информации (это насторожит его продавать Вашу информацию).

При розслідуванні злочину поліграф може допомогти в таких випадках: виявлення з групи підозрюваних осіб, причетних до скоєння злочину (наприклад при 100 підозрюваних виявлення винних займе 15-20 днів). Іншими методами завдання вирішувалася б рік; уточнення мотивів і способу вчинення злочину; уточнення ролі кожного учасника злочину; виявлення місць, де заховано вкрадене, трупи, знаряддя вбивства; виявлення неправдивих свідчень, лжепострадавших, лжеобвінених; визначення достовірності інформації від свідків злочину; проведення обшуків; перевірка алібі [52].

ПФД проводиться при прийомі на роботу, потокових перевірках, призначення на значущу посаду. Існують три основні моменти, коли необхідно перевіряти персонал: прийом на роботу нової людини, призначення на значущу посаду, періодично - співробітник може змінитися після перевірки при прийомі на роботу і готувати злочин. Також це надає профілактичну дію на персонал.

ПФД може виявити такі ознаки особистості, які є значущими для трьох розглянутих моментів:

- ✓ приховування біографічних відомостей, спотворення анкетних даних.
- ✓ зловживання спиртними напоями. Алкогольна залежність.
- ✓ вживання наркотиків.
- ✓ наявність приховуваних захворювань, що заважають виконанню службових обов'язків.
- ✓ наявність шкідливих звичок (азартні ігри, нетрадиційна сексуальна орієнтація, екстремальні захоплення і т.д.)

- ✓ вчинення кримінально караних діянь. Знаходження під судом і слідством
- ✓ наявність зв'язків в кримінальному середовищі
- ✓ наявність боргів та інших фінансових зобов'язань.
- ✓ неповернення кредитів в минулому
- ✓ вчинення крадіжок і нанесення матеріального збитку по старих місцях роботи.
- ✓ нанесення фінансового збитку по старих місцях роботи
- ✓ звільнення з колишніх місць роботи по компрометуючим підставам (прогули, безвідповідальне ставлення до виконання службових обов'язків).
- ✓ витік конфіденційної інформації.
- ✓ підтримка зв'язків з конкурентами.
- ✓ надходження на роботу за чийм-небудь дорученням (конкурентів, кримінальних структур і т.д.).
- ✓ підтримка позаслужбових контактів з колегами та партнерами по бізнесу.
- ✓ незаконне володіння зброєю
- ✓ конфліктність (наявність конфліктних ситуацій по старих місцях роботи).
- ✓ участь в терористичних та релігійні організаціях.
- ✓ наявність фактів в біографії, що можуть стати підставою для шантажу.
- ✓ хабарництво.

Особливості проведення службових розслідувань в комерційних структурах полягає у тому що більшість службових злочинів (крадіжки, передачі службової інформації) залишаються нерозкритими з двох причин: невміння служб безпеки грамотно проводити службове розслідування. Оголошення результатів розслідування може призвести до втрати іміджу компанії особливо при залученні відповідних органів. Застосування звичайних методів допит, спостереження вимагає великої кількості часу і ресурсів.

Причому ефективність застосування таких методів у багатьох випадках не завжди очевидна. Застосування ПФД може «таємно» і «професійно» виявити порушників в більшості випадків.

При перевірці на поліграфі чинного персоналу для роботодавця можуть представляти інтерес такі питання:

- ✓ ви передавали фірмам-конкурентам службову інформацію?
- ✓ ви передавали конкурентам конфіденційну інформацію комерційного характеру?
- ✓ ви коли-небудь отримували гроші від фірм-конкурентів?
- ✓ у вас є приховувані від ... (роботодавця) контакти з іншими фірмами?
- ✓ кримінальні структури отримували від вас службову інформацію?

Завдяки таким питанням які поставленні під час ПФД а точніше під час психофізіологічного інтерв'ю можна отримати приховану інформації як вербальним так і не вербальним шляхом.

Тобто підводячи підсумки можемо зазначити, що в даний час опитування з використанням поліграфа офіційно використовують у багатьох силових структурах. Перевірка на детекторі брехні часто використовується при прийомі на роботу в банківських структурах. Застосування поліграфа також є потужним стримуючим засобом від вчинення злочинів [27].

У даному розділі коротко викладено достатній матеріал для самостійного прийняття рішення про те, як застосовувати поліграф на своєму об'єкті, як вписати його в загальну систему безпеки підприємства або прийняти рішення про використання інших методів перевірки персоналу.

1.2. Теоретичні засади і сутність психофізіологічного інтерв'ю у досудовому розслідуванні під час проведення поліграфологічного дослідження

Основними показниками, які є значущими для отримання об'єктивного результату, є:

1. Якість підготовки поліграфолога, як фахівця який проводить обстеження.

2. Конкретна ситуація.

3. Технічна оснащеність поліграфа.

4. Готовність тестованого до перевірки і його психологічні якості.

Якість підготовки поліграфолога в основному залежить від якості курсів поліграфологів, які він закінчив. Хороші курси проводяться протягом місяця з відривом від виробництва з подальшою двох-трьох місячною стажуванням (не менше 20-ти реальних перевірок). На хороших курсах вивчають основи психології, фізіології, способи протидії поліграфу і способи їх нейтралізації, як накладаються датчики, як складаються запитання, як використовується поліграф при замовних убивствах, хабарах, прийомі на роботу, вбивств.

Проведення ПФД - це вимір нервово-емоційної напруги на пред'явлену інформацію (слово, питання, малюнок, фотографію, предмет, ...). Щоб зміни емоційного стану носили більш достовірний характер необхідно усунути всі зовнішні подразники, які можуть вплинути на хід перевірки.

В поле зору тестованого не повинно знаходитися жодних предметів, які можуть викликати асоціацію з чим-небудь або спогади (наприклад, картини, квіти), виключені звукові сигнали (телефон, телевізор, радіо), щоб не відволікати увагу тестованого. Колір шпалер або фарби на стінах повинен бути рівний і спокійний. Крісло має бути зручним, щоб не викликати втоми м'язів. Випробуваний також не повинен бачити екран комп'ютера і дії оператора, щоб не реагувати на його руху. Мишка і клавіатура при натисканні не повинні видавати звуків.

Фахівці Американської асоціації поліграфа вважають, проводити більше трьох перевірок в день недоцільно для одного поліграфолога, тому що втома накопичується, увагу притупляється, а якість в основному залежить від уміння поліграфолога підготувати випробуваного до перевірки, вміння аналізувати рухи, жести при перевірці, вести весь цей складний психологічний процес. При великих обсягах перевірок якість перевірок знижується [32].

Застосування поліграфа при розслідуванні злочину доцільно, якщо є підозри про причетність конкретних осіб до злочину: до підготовки, вчинення, приховування слідів. В такому випадку, інформація від цих осіб може допомогти розкриттю злочину.

Важливим є, наявність такої інформації про вчинення злочину, яка допоможе скласти питання для виявлення осіб причетних до скоєння злочину з метою їх викриття. Як визначити особу, причетну до злочину, якщо немає доказів? При використанні поліграфа даній людина повинна володіти такою інформацією про вчинення злочину, яку не знають інші підозрювані. Тільки на підставі цього (на підставі реакцій на питання по даній інформації) можна відрізнити людей, причетних до злочину від невинних.

Тому основним завданням поліграфолога при розслідуванні злочину є знаходження такої інформації, яку знає лише учасник або співучасник злочину. Однак, якщо інформація, якою володіє підозрюваний про злочин (наприклад, він тільки технічно допомагав готувати злочин, але не брав участі в скоєнні), відмінна від тієї, якою володіє поліграфолог (наприклад, він знає тільки як відбувалося злочин - але не як готувалося), то у даного підозрюваного не виникне реакції на питання, пов'язані зі злочинном.

Також, якщо інформація про те, як відбувся злочин (наприклад, вбивство) вже поширилася, і всі знають подробиці, то питання для перевірки буде скласти важко, тому що всі тестовані будуть давати реакції на ці подробиці.

Результат обстеження з'ясовується по поліграмам - діаграмам показників датчиків. Раніше ці поліграми «малювали» самописці, підключені до датчиків: зміна електричного потенціалу датчика нормувалося в шкалу самописця, і він малював зміна контрольованого параметра на папері. В даний час інформація з датчика надходить в блок обробки сигналів (до нього підключені всі датчики поліграфа), який підключений до комп'ютера через RS-232, інформація через який передається в програму.

Поліграфолог бачить зміну показань датчиків прямо на екрані комп'ютера. Часто внизу поліграми вказується задається питання і поліграфолог

бачить відразу (з затримкою в частку секунди) зміна показань фізіологічних параметрів тестованого.

Зазвичай при розслідуванні злочину 25% винних легко визначити по поліграми, в 70% випадків для інтерпретації результатів потрібен спеціальний аналіз і в 5% випробування завершується невизначеним результатом [41].

Інформативність поліграми залежить від наступних технічних характеристик поліграфа:

1. кількість і принципи дії датчиків,
2. математична оснащеність комп'ютерних засобів обробки даних.

Фізіологічну реакцію на питання, що задається поліграфологом, реєструють датчики поліграфа. Кожен з них реєструє зміну контрольованого фізіологічного параметра, який змінюється при порушенні нервової системи тестування.

Значимість питання для перевіряється показує реакція організму, яку показують датчики поліграфа, показання одного датчика не є інформативним, оскільки може бути випадковим. Для виключення випадковості інтерпретації результату використовується кілька датчиків. Також тестований в силу своїх здібностей може контролювати один або кілька своїх фізіологічних параметрів, тому для виключення можливості протиправних дій тестованого, доцільно використовувати декілька датчиків. При цьому на підставі кореляції показань декількох датчиків можна визначити: як протидіє випробуваний або реакції організму на важливі питання, якщо сигнали датчиків слабо виражені або неоднозначні.

Стандартний набір датчиків: дихання, КДР, ФПГ, тиск, пульс достатній для задач, при яких піддослідні не будуть протидіяти або використовуються випробовувані з нормальним (не уповільненим і не нервовим) типом реакції на подразники.

У разі можливості протидії або при невиразності даних у випробовуваних рекомендується використовувати додаткові канали отримання даних: тремор, частотний аналіз голосу.

В даний час на ринку використовуються кілька типів поліграфів. Залежно від типу використовуваних датчиків, методик здавна і формування питань використовуються різні програмні засоби комп'ютерної обробки даних. Алгоритми цих програмних засобів є ноу-хау, що пропонують їх компанії.

Аналіз неочевидній поліграми (коли на важливі питання немає чітко вираженої реакції більшості датчиків), застосовуються засоби статистичної обробки даних. При цьому виробляється відсікання незначущих відповідей і відбувається аналіз тільки тих, на які є реакція.

Підготовленість означає володіння тестованим способами протидії. Однак всі способи протидії при хорошому поліграфологів є малоефективними.

Багато співробітників думають, що можуть легко обдурити поліграф, прочитавши кілька порад з газет і журналів. Однак ці поради в новій (а отже стресовій) ситуації є слабо застосовними, оскільки досвідчений поліграфолог відразу бере "ситуацію в свої руки".

Обдурити поліграф можна, але для цього потрібно близько року тренуватися. Також як не можна навчитися грати на піаніно, не бачачи його, і сісти на нього відразу почати грати складну композицію, також не можна сісти за поліграф і обдурити його. Причому не тільки сам пристрій, а й поліграфолога. Бачачи, що Ви відповідаєте монотонно «Ні» на всі питання він запитає: - Вас звати Сергій?

Ви автоматично відповідаєте, немає і він запитує: - Як, Ви сказали неправду? Вас звать не Сергій?

І така відповідь вже дає поліграфологові зрозуміти, що Ви хочете обдурити його. Основою «правильного» спілкування з поліграфологом є бажання співпраці і добровільність при явній відсутності яких, можна робити висновок про спробу пройти обстеження з бажанням приховати будь-яку інформацію. І якщо співробітник знає, що ця інформація не відноситься до проведення перевірки можна чесно, запитати про те, що, чи не буде випадкова, розкрита інформація, наприклад про підробіток у позаурочний час.

Фармакологічний принцип протидії полягає в прийомі збуджуючих або

заспокійливих препаратів, які будуть спотворювати показання поліграфа.

Перед проведенням тестування поліграфолог проводить настойку системи на середні параметри організму тестованого.

При знаходженні в стані збудження при завданні навіть нейтральних питань поліграф буде показувати ступінь високого збудження, що призведе до неякісного тестування.

Поліграфолог при високій збудженості може запропонувати заспокійливе з тим, щоб показання приладу були достовірні. Одночасний прийом збудливого і заспокійливої може надати негативний вплив на нервову систему, і її реакція може бути неадекватна актуальні питання. Така поведінка може бути інтерпретовано, як хвилювання внаслідок небажання розкрити відомості і понести покарання.

При прийомі заспокійливих препаратів виникає збільшення часу реакції на відповідь, послаблюється аналітичне мислення і погіршується пам'ять. Прийом заспокійливих препаратів менш помітний.

Також слід зазначити, що якщо тестований співробітник приймає заспокійливі або збуджуючі препарати в перший раз або у великих кількостях ніж зазвичай, то він буде перебувати в новому для нього психічний стан і сумнівно, що він зможе поводитися адекватно ситуації.

У будь-якому випадку при неадекватній поведінці поліграфолог не проводитиме обстеження в даний день, і наступного разу буде проводити обстеження більш насторожено.

Механічний спосіб протидії застосовується для навмисного порушення при завданні нейтральних питань, з тим, щоб при значних питаннях реакція була б ідентична реакції на нейтральний питання.

При цьому застосовується напруга м'язів, укус кінчика язика, притискання мови до зубів, стиснення м'язів ануса: необхідно заподіяти собі невелику біль або напруга непомітно для поліграфолога. В даному випадку завданням поліграфолога є підвищений контроль за фізичним поведінкою тестованого.

Механічні протидії контролюються датчиком тремору, що підкладається під сідницю або ногу, який контролює незначні напруження м'язів тіла, через які виникає неконтрольоване напруження інших м'язів знаходяться поруч з датчиком.

Також застосовується затримка дихання, моргання, стиснення повітря в грудях (стиснення грудних м'язів без видиху: призводить до збільшення тиску) на нейтральний питання для дезорієнтації поліграфолога. Однак, наявність декількох датчиків (шість-сім) контролюючих різні параметри досвідченому поліграфологові дає зрозуміти про дії, що перевіряється співробітника.

При використанні механічного способу протидії в перший раз тестований співробітник не знає, яка амплітуда сигналу виходить при використанні конкретного механічного дії, які м'язи при цьому додатково напружуються, а поліграфолог на екрані бачить все зміни в фізіології співробітника. І, наприклад, при високій амплітуді на нейтральний питання і більш низькою на питання про злочин каже, про протидію. Також співробітник знаходиться в стресовій для своєї психіці ситуації, і можливі неконтрольовані напруження м'язів або руху, нервовий тик. Хоча контроль над своїми м'язами (точніше концентрація уваги на них) знижує психологічну значимість питань [35].

Психологічний метод протидії заснований на тому факті, що людина не може концентруватися на дві дії, предметах відразу.

При цьому застосовується метод відволікання уваги на інший об'єкт (реальний, що знаходиться поруч або згадувати) або на будь-яку дію.

При відвернення уваги тестований співробітник намагається концентруватися на чому-небудь, наприклад на шпалерах з різними малюнками: аналіз фактури малюнка, кольору, кількості. При цьому він не розуміє сенсу запитань. Через нерозуміння сенсу не виникає асоціативної зв'язку з подіями, що відбуваються, і, отже, реакція весь час буде, як на нейтральні питання. Також можна концентруватися просто на рахунку від 1000 до 1 через 2 або вважати точки на стіні. Підрахунок від 1 до 100 недоцільний - він буде відбуватися автоматично, і психіка буде концентруватися на питаннях

поліграфолога.

При відвернення уваги співробітник буде намагатися чути текст питання з тим щоб, коли питання закінчиться відповісти «ні».

При односкладових «ні» особливо з паузою після відповіді, поліграфолог може здогадатися про протидію і, наприклад, зробити значну паузу в середині питання або задати контрольне запитання, а також задати питання, що вимагає неодносложного відповіді, наприклад прізвище співробітника.

Більш важким, але більш ефективним способом є усвідомлення незначущості вчиненого або здійснюваних дій.

Якщо дія було скоєно в спокійному стані і співробітник знає, що його з роботи можуть тільки вигнати, бо передавати справу до суду не будуть і при цьому він спокійно може знайти іншу роботу, де йому заплатили за вкрадену інформацію, то поліграф може не видати хвилювання співробітника при відповідях на важливі питання.

Співробітник не переймається при здійсненні витоку інформації, через те, що знає, що при виявленні йому все одно нічого не буде: якщо виявлять і виженуть, то роботу йому дасть конкуруюча організація і точно не посадять, і також йому наплювати на цю організацію.

Використання ПФД в суді не може бути застосовано, оскільки поліграф дає ймовірність причетності співробітника до злочину, а в суді приймається до доказу тільки істину.

При механічному або психологічному протидії досить один два рази помилитися і поліграфолог на підставі аналізу попередньої серії відповідей може «зловити» співробітника [7].

Сильна сторона випробувань на поліграфі полягає в тому, що демаскуючі людини емоційні переживання проявляються в необ'єктивних, неконтрольованих свідомістю фізіологічних свідченнях. Виходить документ, який створений за допомогою самого особи, що перевіряється, і йому дуже важко буває відійти від фактів, виявлених прямо в його присутності. Це сильна сторона об'єктивної записи того, що переживає людина з приводу тих питань,

які йому задавали [17].

Слабкі сторони перевірки виявляються в тому що реакція людини, така як частота пульсу, дихання і ін. Має універсальний характер і проявляється не тільки на ті стимули, які ми створюємо, задаючи йому питання, але і на інші:

- біль через хворобу,
- звукові впливу,
- асоціативні з питанням спогади,
- страх перевірки,
- лікарські засоби,
- неприємний голос поліграфолога (наприклад, схожий на голос «страшного» вчителя в його школі).

Ці дані поліграфолог повинен виявляти за допомогою тестованого, але тестований не завжди може усвідомити, згадати або зрозуміти чому у нього така реакція - деякі рефлекси знаходяться в підсвідомості.

Важлива, значуща для оператора реакція, яку він шукає, може бути розчинена і в проявах, які не контролюють датчики. Людина, наприклад,

- стискає пальці сильно в кулак,
- часто моргає,
- відвертає погляд,

коли поліграфолог ставить питання, що має відношення до розслідування.

Дуже важко підібрати питання, щоб він був значущий для перевіряється, особливо при підборі кадрів. Є дві дуже важливі, що розрізняються одна від одної процедури, коли ми ведемо розслідування з приводу конкретного вчинку, розкрадання, наприклад, грошей з каси. Це конкретний факт, а коли ми беремо на роботу людину, потрібно з'ясувати, яке у нього минуле, як він поведився на колишніх місцях роботи, і тут діяти доводиться наосліп. Потрібно знайти і задавати саме ті питання, які будуть значущі для цієї людини. Щоб це з'ясувати, потрібно провести з ним тривалу співбесіду, вивчити його спосіб життя, з'ясувати його життєвий шлях. Знайти потрібні питання - це мистецтво оператора поліграфа [37].

Розрізняють три основні типи збудливості нервової системи при ПФД: швидка, нормальна, відстрочена.

Швидка реакція викликана зазвичай сильним емоційним напруженням в період дефіциту інформації при прийдешньому ПФД. Це зазвичай проявляється у людей емоційних і тривожно-недовірливих. Вони можуть почати реагувати при ПФД, як тільки оператор почне задавати питання. Через підозріливості йому буде здаватися, що питання значимий, що його зараз зловлять і він почне порушуватися до розуміння сенсу питання.

Люди з нормальною реакцією добре підходять для перевірки на поліграфі. При цьому їхня нервова система «встигає» дати реакцію на питання, і через кілька секунд знову заспокоїться для реакції на новий питання.

Люди з відстроченою реакцією можуть дати реакцію значно пізніше 20-30 секунд. А оскільки при звичайному обстеженні питання слідує з інтервалом близько 15-ти секунд, то результати поліграми будуть неадекватні [6].

1.3. Модель психофізіологічного інтерв'ю у досудовому розслідуванні під час проведення поліграфологічного дослідження

Модель психофізіологічного інтерв'ю включає в себе 9 етапів або стадій. Розглянемо їх. Перший етап являє собою загальне ознайомлення з фабулою справи і прийняття фахівцем рішення про можливість або неможливість проведення перевірки. Будь-яка перевірка починається з того, що фахівець, перш за все, з'ясовує, чи особа відносно якої проводиться перевірка на поліграфі, дає свою добровільну згоду на її проведення добровільно, наскільки терміново необхідно провести перевірку і яке коло осіб, необхідно перевірити. Також фахівець попередньо з'ясовує, чи знаходиться об'єкт (об'єкти), що підлягає перевірці в адекватному стані. Потім фахівець повинен зрозуміти, яку, власне, мету ставить перед ним ініціатор (замовник) перевірки. Мета перевірки повинна бути визначена ініціатором ясно і чітко. Між фахівцем і ініціатором

має бути повне взаєморозуміння. Таким чином, необхідно досягти єдності розуміння мети з ініціатором перевірки. Коли всі вищевказані аспекти попереднього аналізу ситуації опрацьовані, то фахівець приймає для себе рішення про можливість (неможливість) проведення заходу.

Тут можливі три варіанти:

- а) фахівець без сумнівів береться за проведення перевірки;
- б) фахівець категорично відмовляється від проведення перевірки;
- в) фахівець береться за проведення перевірки.

Однак при цьому він ставить ініціатора перевірки до відома, що для її кваліфікованого проведення йому необхідно отримати деякі додаткові матеріали. Наприклад, йому необхідно уточнити приватні ознаки за фавулою розслідуваної справи, отримати речові докази, зображення певних предметів, фотографії, плани, схеми та інш. Інакше кажучи, поліграфолог висуває ініціатору вимоги врахувати додатково деякі моменти, які є важливими для грамотного проведення заходу. З того моменту, як чітко визначена мета перевірки, уточнено вищевказані робочі моменти і фахівець офіційно прийняв рішення (зафіксоване письмово) про проведення їм (у встановлені контрактом або положенням відомчої інструкції терміни) перевірки щодо певної особи (осіб), вся відповідальність за успішне проведення заходу лягає цілком і повністю на поліграфолога [12].

Далі починається другий етап поліграфної перевірки - етап детального вивчення всіх матеріалів справи. На цьому етапі фахівцю-поліграфологу необхідно самим ретельним чином проаналізувати всю масу інформації, що має відношення до розслідуваної події, і провести детальну розмову з особою (оперативним працівником, слідчим, працівником служби безпеки або працівником відділу кадрів або іншими особами). Якщо спеціаліст відчуває, що від нього щось навмисне ховається, то він повинен в зажадати надання йому всіх фактів, що мають відношення до встановлюваного події. В іншому випадку незнання фахівцем певних моментів за фавулою справи може привести його до помилкового висновку за результатами заходу. З матеріалів розслідуваної

справи фахівець вибирає для себе всі дані, які він має намір потім використовувати в ході проведення поліграфної перевірки. При цьому інформація по встановлюється події ділиться на три категорії:

а) інформація, що відноситься до перевіркової теми, тобто до того, через що власне і проводиться перевірка;

б) нейтральна інформація, яка використовується для складання нейтральних питань (для формування фонового рівня поліграм). Цю інформацію необхідно відбирати вкрай ретельно, причому тільки з достовірних (незалежних) джерел, а не від особи, яка підлягає перевірці;

в) контрольна інформація, тобто та інформація, яка використовується для складання контрольних питань і забезпечує методичну коректність проведення заходу при використанні тестів методики контрольних питань.

Однак не всяка контрольна інформація може застосовуватися при складанні опитувальника. Не слід формулювати контрольні питання особистого характеру, які посягають на свободу совісті або на недоторканність особистого життя, якщо розслідується злочин безпосередньо не пов'язаний з подібною тематикою. При зборі інформації по перевіркової тематиці треба виходити із загальноприйнятих вимог (операціональна сторона злочинного діяння), а саме необхідно враховувати наступні моменти:

а) умови здійснення злочину: місце, час доби, характерні погодні умови;

б) проникнення і відхід злочинця (яким способом він проник в зону здійснення злочину і як він вийшов після скоєння злочину (двері, дах, вікно, балкон, та інш.)

в) завдані збитки жертві, предметів, об'єктів; пошкодження дверей, вікон, даху, огорожі, стін, меблів та інш., види і місця пошкоджень на тілі жертви; місце розташування трупа і його поза;

г) знаряддя вчинення злочину, знаряддя вбивства, технічні пристосування для розтину об'єктів, спеціальна техніка та інш.;

д) наявність особливих прикмет на об'єкті і місці скоєння злочину: що заважало скоєння злочину (решітки, паркан та інш.), що допомагало вчинити

злочин (відсутність освітлення, близькість зелених насаджень, яр та інш.);

е) характерні ознаки жертву: стать, вік, статура, волосся, особливі прикмети нателе, вид и цвет одержды та інш.;

ж) докази, залишені на місці злочинів: особисті речі, відбитки пальців, взуття, кров, знаряддя злочину та інш.;

з) предмети, вилучені злочинцем з місця, їх кількість, можливі місця їх приховування;

і) місця первісного знаходження викраденого;

к) транспорт який був використаний при вчиненні злочину.

Після того, як детально вивчені матеріали справи, починається третій етап поліграфної перевірки - трансформація матеріалів справи в конкретні тести, тобто. складання питань дослідження.

Далі четвертий етап - етап організаційного забезпечення заходу. В ході нього опрацьовуються всі питання, пов'язані з приміщенням, яке ініціатор надає для проведення перевірки (температурний режим, наявність шумоізоляції, наявність розеток, необхідне освітлення, наявність столу, стільців та інш). Чітко розраховуються тимчасові рамки процедури «детекції брехні».

Тимчасові витрати розраховуються дуже точно, практично щохвилини. Визначається резервний день для повторного або додаткового заходу. З'ясовується, в якому фізичному і психічному стані перебуває людина, що підлягає перевірці (спав чоловік напередодні чи ні, нагодований або голодний та інш.). Всі ці питання узгоджуються з ініціатором. При цьому фахівець повинен жорстко вимагати від ініціатора виконання всіх необхідних, на його погляд, вимог для кваліфікованого виконання заходу.

Після вирішення всіх організаційних питань починається п'ятий етап - проведення передтестової бесіди. Передтестова бесіда є, мабуть, найважливішим етапом поліграфної перевірки. Практично вона і визначає її результат. Передтестова бесіда має обов'язковий набір пунктів. До них відносяться:

1. Підтвердження добровільної згоди на проходження поліграфної

перевірки. Необхідно з'ясувати у людини, чи дійсно він дав свою згоду добровільно без психологічного і, тим більше, фізичного тиску-з боку ініціатора заходу. Якщо людина повідомляє, що свою згоду він дав під примусом, то фахівець повинен провести психокоректувальну бесіду і переконати людину в тому, що поліграфна перевірка проводиться виключно в його власних інтересах. Пояснити що фахівець нікого не виправдовує і не звинувачує, що він повністю незалежний у своїх висновках від ініціативних виходить із презумпції невинності. Необхідно всіляко акцентувати увагу обстежуваного на те, що у фахівця немає поки ніяких підстав для прояву недовіри до нього. Ще раз підкреслимо, що людину необхідно переконати в тому, що ця процедура проводиться виключно в його власних інтересах. В якості демонстрації цієї тези можна привести будь-який випадок, бажано реальний, коли «хорошого хлопця мало не засадили» і тільки перевірка на поліграфі допомогла слідству встановити істину. У будь-якому випадку, після того як в присутності фахівця людина підтверджує свою добровільну згоду піддатися перевірці на поліграфі, безпосередньо перед тестуванням йому пропонується ще раз підписати стандартний бланк заяви. Метою отримання письмового добровільної згоди на проходження перевірки на поліграфі є превентивний захист поліграфолога від можливих в подальшому звинувачень в порушенні прав людини, від звинувачень в тому, що перевірка була проведена під тиском (фізичним або психологічним), вразі перевірки у гучній справі доцільно отримувати розписку про добровільної згоди в присутності адвоката і під відеозапис. Розписка може бути складена від руки, в довільній формі, або на стандартному бланку, затвердженому становищем відомчої інструкції. При цьому поліграфолог в обов'язковому порядку повинен попросити обстежуваного від руки (навіть на стандартному бланку) зробити приписку про те, що останній підтверджує, що «Що хронічними захворюваннями серцево-судинної і дихальної систем він не страждає, і на обліку в он не перебуває».

2. Коротке пояснення людині, що підлягає перевірці, його права і обов'язки (містяться на типовому бланку про добровільну згоду).

3. Короткий обґрунтування суті процедури поліграфної перевірки. Сутність процедури і принцип роботи поліграфа необхідно викладати з урахуванням інтелектуально-освітнього рівня опитуваного особи. При проведенні бесіди фахівець повинен переконати людину в абсолютній надійності використовуваного поліграфа і неможливості отримання неправдивої інформації. Принцип роботи приладу і призначення окремих датчиків пояснюється в загальній формі. Перш за все, фахівець повинен роз'яснити обстежуваній особі повну безпеку заходу, що проводиться для його здоров'я. При цьому цілком доречні порівняння поліграфа з медичними приладами, обстеження на яких людина піддавалася раніше (електрокардіограф, електроенцефалограф). Слід також повідомити обстежуваній особі елементарні відомості про фізіологічні зміни, що відбуваються в організмі людини при спробі приховати будь-яку інформацію.

Говорячи про поліграф, фахівець повинен акцентувати увагу обстежуваного на технічних перевагах приладу, пояснюючи йому (як би випадково, мимохідь), що це одна з найостанніших і дорогих розробок і що на цьому приладі проведена не одна сотня обстежень, і не було допущено жодної помилки. В результаті грамотно проведеної даної частини передтестової бесіди у особи, яка не причетна до розслідуваної події, повинна бути сформована впевненість в тому, що поліграф її (цю непричетність) підтвердить. У причетної ж особи повинно бути сформоване розуміння марності приховування будь-якої інформації [25].

4. Встановлення і підтримка психологічного контакту. Це дуже важливе завдання. Ні в якому разі нельзя надавати на людину грубий тиск або виявляти свою недовіру. Необхідно звертатися з людиною гранично коректно, демонструвати абсолютну об'єктивність і неупереджене ставлення до об'єкта. В одному з американських посібників з «детекції брехні» (д-р Гарольд Фельдман) відзначається, що «поліграфолог повинен мати вигляд ділової та професійний і, при цьому, мати спокоем лікаря». Підкреслюється, що «слід уникати грубого поводження. Погані манери, владність можуть викликати страх, побоювання у

перевіряється і, швидше за все, вплинуть негативно на ефективність перевірки». Для встановлення психологічного контакту, перш за все, фахівець повинен ввічливо привітатися і представитися (про що, на жаль, забувають, а можливо, і не знають багато так звані «оператори поліграфа»), а потім «розговорити» людини, почавши з бесіди про нього самому. Протягом 8-40 хвилин поліграфологові необхідно визначити «характерологический Стрижень» обстежуваного і на цій основі вибудувати манеру подальшого спілкування. Слід поцікавитися, як людина себе почуває, який у нього настрій, чи спав він напередодні, чи не голодний він і т. д. Інакше кажучи, необхідно підходити до людини з щирим участю і зацікавленістю. Висококваліфікований поліграфолог вносить в хід передтестової бесіди тонкі емоційні нюанси, обумовлені своєрідністю його особистості.

Провідні українські поліграфологи (В. Шаповалов, Н. Мотлях, І. Усіков) є великими майстрами, можна навіть сказати «творцями» в справі проведення передтестової бесіди, в умінні отримати від обстежуваної особи те, що їм потрібно. Всі вони підходять до обстежуваної особи по-своєму. При цьому у кожного з провідних українських поліграфологів, зрозуміло, є свої індивідуальні, неповторні гідності і недоліки. Так, один фахівець може вносити в передтестова бесіду (та й у всю свою манеру спілкування з обстежуваних) м'якість і доброту, свою допитливість (не слід плутати ці особливості спілкування з ханжеством), інший буває часом різкий і дещо грубуватий, третій може бути незадоволеним і повним «чорного гумору».

Проте всім їм властива об'єктивна зацікавленість у встановленні істини, яка так підкупує «сумлінного» обстежуваного. У бесіді з такими фахівцями обстежувані відчують і розуміють, що спілкування з ними в рамках передтестової бесіди є для поліграфолога чимось більшим, ніж рутинна службовий обов'язок. Все це є в розпорядженні «правдивих» обстежуваних до того, щоб максимально розкритися в передтестової бесіді і тим самим сприяти встановленню істини в плані власної непричаєстності до розслідуваної події.

Незважаючи на видимі відмінності в манері проведення передтестової

бесіди, можна виділити те спільне, що об'єднує всіх висококваліфікованих фахівців, а саме принцип індивідуалізації бесіди. Так, з одним обстежуваним поліграфолог може розмовляти протягом двох годин, а спілкування з іншим обмежити десятьма хвилинами. Одного обстежуваного фахівця може слухати мовчки, не перериваючи і майже не задаючи питань. Висловлювання ж іншого обстежуваного він може поправляти, уточнювати, коригувати та т. Д. Іншими словами, професійний поліграфолог будує контакт з обстежуваних неодмінно з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей останнього.

Далі, треба пам'ятати, що в ході передтестової бесіди неследує використовувати теми далекі від мети перевірки, оскільки це може викликати у людини подив або навіть привести його до думки, що його просто дурять. Спеціаліст повинен виходити з того, що людина, навіть якщо він не винен, може бути спочатку налаштований проти нього і демонструвати своє негативне ставлення до поліграфної перевірки. В окремих випадках людина сама буде провокувати фахівця з метою створення ненормальних умов для роботи. В цьому випадку поліграфолог повинен зберігати повний спокій, демонструвати коректність і ні в якому разі не піддаватися на провокації. Поліграфолог повинен постаратися перевести контакт з обстежуваних особою в спокійне русло і до моменту безпосереднього тестування отримати доступ до максимально спокійною психіці людини. [41].

5. Коротке обговорення елементів біографії обстежуваної особи. Поліграфолог повинен допитати людини розповісти опорні (ключові) моменти його життя, тим самим ще раз демонструючи інтерес до людини, щодо якої він проводить перевірку.

6. Протипоказання щодо проведення дослідження. Паралельно з встановленням психологічного контакту фахівець відпрацьовує ще один елемент передтестової бесіди, а саме з'ясовує: чи є протипоказання для проведення поліграфної перевірки відносно даної особи. Відомча інструкція, введена спеціальним наказом національної поліції України, передбачає відмову від проведення поліграфної перевірки у випадках:

- ✓ фізичного або психічного виснаження обстежуваного особи;
- ✓ наявності в обстежуваній особи психічного захворювання або розлади, а також при фазі загострення захворювання, пов'язаного з порушенням діяльності серцево-судинної або дихальної систем;
- ✓ знаходження обстежуваного особи в стані алкогольного або наркотичного сп'яніння;
- ✓ регулярного вживання обстежуваним особою сильнодіючих лікарських препаратів; якщо вік особи, що проходить перевірку, менше 16 років;
- ✓ наявності даних про вагітність (друга половина терміну).

Крім цього, проведення перевірки є недоцільним при наявності больового синдрому, при гострих інфекційних та вірусних захворюваннях, а також у момент загострення хронічних захворювань (виразкова хвороба, гіпертонія, астма, ревматизм, радикуліт). Після того як фахівець відпрацює всі вищевказані моменти, він приступає до основного елементу передтестової бесіди - обговорення з обстежуваним особою фабули справи та остаточного коригування питань.

7. Обговорення фабули розслідуваної справи або факторів ризику (в разі скринингової перевірки). В ході цього етапу поліграфолог повністю усвідомлює для себе, що саме людина хоче розповісти по даній справі, тоб то отримує від опитуваного особи так звану «останню правду». На жаргоні поліграфологів інформація по конкретному епізоду, яку людина вважає для себе найбільш вигідною в даних обставинах і яку він свідомо повідомляє спеціаліста як останньому, з ким він має справу перед поліграфною перевіркою, позначається як «остання правда». Отже, фахівець з'ясовує у обстежуваного особи його думку з приводу тих причин, за якими його в чому-небудь підозрюють і які викликали необхідність перевірки на поліграфі. Слід підштовхнути людину до вільного розповіді про подію, попросити його повністю повідомити все, що йому відомо, а також можливо наявні підозри щодо інших осіб. Якщо людина почала говорити, то фахівець повинен слухати його спокійно і уважно, ні в якому разі не перебиваючи. Коли людина викладає

свою версію того, що сталося, то він, як правило, частково розкривається.

Необхідно аналізувати те, що конкретно людина говорить счого він почав виклад, в якому темпі він говорить, наскільки його виклад звично (вивчено) для нього. При викладі ключових моментів фахівець може, якщо це буде потрібно, ставити уточнюючі питання. Якщо в рамках передтестової бесіди з незрозумілих причин людина починає давати свідчення, то бесіду слід припинити і попросити опитуваного викласти все власноруч на папері, тоб то йти по гарячих слідах. В іншому випадку людина може передумати і замкнутися. Після того як фабула справи і всі суперечності в її викладі обговорені, а також обговорені перевірна і контрольна теми, поліграфологові слід вибрати один з ясних моментів за фабулою справи і детально обговорити його з тією метою, щоб передтестова бесіда закінчилася нема на протиріччях, а позитивно. Протиріччя слід, так би мовити, штучно «затерти».

Підводячи підсумок передтестової бесіди, корисно запитати у обстежуваного чи не бажає він ще що-небудь додати, переконаний він, що розповів абсолютно все, що знає. Фахівцю слід проінформувати обстежуваного, що будь-який поліграф працює в режимі якісних показників, тоб то з його допомогою неможливо визначити відмінність між станом, коли людина просто приховує правду, і станом, коли він відверто бреше. Ось чому для нього вкрай важливо розповісти все, що йому може бути відомо або що він може підозрювати щодо вчиненого злочину. В іншому випадку та інформація, яку він приховує, зовсім виразно вплине на хід перевірки і людина буде сприйматися як брехун, в той час як насправді він просто не прояснив ряд питань.

Поліграфологові слід особливо акцентувати увагу на цьому ефекті і його значущості для подальшого тестування, так як це може спонукати опитуваного до дачі будь-яких свідчень до самої перевірки та зовсім виразно допоможе прояснити реакції непричетних осіб. Однак буває і так, що обстежуваний заявляє, що взагалі нічого не знає про епізод, що він і радий би дати необхідні пояснення, але не може зробити цього з об'єктивних причин. В такому випадку обстежуваного все одно слід повернути до встановлюваного події, знову ввести

його в русло обговорюваної фабули справи. Фахівцю слід «налаштувати» свідомість обстежуваного на ті аспекти, які будуть винесені на безпосередню перевірку. У свідомості обстежуваного фахівця слід по пунктах обговорювати тематику заходу в передтестовій бесіді, а також під час зачитування обстежуваному особі конкретних питань того чи іншого тесту порядок обговорення завжди залишається незмінним: першої обговорюється нейтральна тематика, потім проговорюється перевірна тематика. Контрольна тематика завжди обговорюється і зачитується в останню чергу. Розкласти опорні матеріали справи і послідовно обговорити їх. Якщо по якомусь конкретному пункту людині що-небудь відомо, то його просять повідомити про це. Таким чином, пам'ять людини повинна бути цілеспрямовано мобілізована. Фахівцю необхідно повернути пам'ять опитуваного до встановлюваного події так, щоб у особи обізнаного або причетного до встановлюваного події воно стояло б перед очима.

Після завершення цього етапу передтестової бесіди поліграфолог повинен визначити, чи є необхідність в корекції вже наявної в його розпорядженні структури обстеження, оскільки деякі тести можуть впасти, інші ж виявитися просто непотрібними. В цьому випадку фахівець виключає з запитальника деякі тести, а при необхідності додає нові. На цьому етапі поліграфолог також вносить зміни до контрольної тематики і всіляко акцентує її. Цілеспрямовано актуалізує у свідомості обстежуваного особистісні смисли, пов'язані з утриманням контрольних питань. У тому випадку, якщо контрольна тематика акцентована фахівцем неохайно і формально, то, як правило, це приводить його до помилкових висновків, тоб то до прийняття помилкової обвинувальної версії.

В ході передтестової бесіди фахівець повинен повідомити обстежуваному, що на перевірку будуть винесені тільки ті питання, які обговорювалися. Перед тим як пред'явити (відпрацювати) будь-тест, поліграфолог в обов'язковому порядку також зачитує всі питання тесту і повідомляє обстежуваному, що йому не буде поставлено жодне питання, що не

була їй зачитаний. Ретельне спільне обговорення питань перед безпосереднім тестуванням є невід'ємним елементом передтестової бесіди. Надзвичайно важливо, щоб обстежуваний добре розумів питання, винесені на перевірку. В іншому випадку реакції на них виявляться безглуздими. Кожен перевірки і контрольне запитання повинен бути обговорений з обстежуваних на зрозумілій йому мові з тим, щоб останній чітко усвідомлював, чого стосується і чого не стосується данийтвопрос. У разі якщо низький інтелектуально-освітній рівень обстежуваного особи не дає йому можливості зрозуміти питання, то він повинен бути переформульовані в максимально спрощеною формою. У тому випадку, якщо у фахівця виникає підозра, що обстежуваний розуміє сенс того чи іншого питання недостатньо добре, то він повинен попросити останнього самому пояснити, як той зрозумів питання. У цьому випадку не варто питати в прямій формі: «Вам зрозумілий сенс даного питання?»

Поліграфологу слід переформулювати контрольні питання, а в деяких випадках і перевірочні (наприклад, в ході відпрацювання факторів ризику при проведенні скринінгу), якщо обстежуваний визнає деякі факти, що входять в поле питання і тим самим як би виголошує його значимість в очах фахівця. [24].

Іноді обстежувані визнають таким способом тільки частина правди, тому переформулювати питання сприяє виявленню такої напівправди. Для цього слід переформулювати питання шляхом додавання вступної фрази типу: «крім сказаного ...», «крім зазначених Вами ...», «за винятком того, що Ви мені розповіли ...» та інш.

8. Інструктаж безпосередньо перед тестуванням на поліграфі. Опитуваному коротко і ясно пояснюють, як йому слід поводитися під час тестування, і викладають зміст і функції стимуляційних-адаптує тесту. В Україні передтестова бесіда зберігає загальну визнану в усьому світі схему, проте в силу специфіки українського менталітету (повна неповага громадян до правових норм; багато в чому обгрунтоване презирство більшості населення по відношенню до представників закону, а також зневага до корпоративним нормам у переважної більшості найманих працівників) набуває більш

жорсткий характер. При цьому вітчизняні поліграфологи змушені витратити набагато більше часу на обговорення і спрямовану акцентування контрольних питань. Втім, і самі контрольні питання, що застосовуються вітчизняними поліграфологами, дещо відрізняються від стандартних загальних контрольних питань, використовуваних американцями бесіди, оскільки набагато вигідніше один раз дати обстежуваному особі інструкцію, ніж постійно робити це перед кожним тестом.

Інструктаж містить наступні імперативні положення:

- слід відповідати на всі питання тільки «так» і «ні». Слід відповідати на питання швидко;
- під час відпрацювання тесту категорично забороняється вимовляти що-небудь, крім відповідей на питання;
- всі заяви, коментарі та пояснення обстежуваний може робити тільки після того, як поліграфолог повідомить, що даннигуагст завершено.
- під час відпрацювання тесту обстежуваному категорично забороняється рухатися робити легкі розминочні рухи обстежуваний може здійснювати лише після того, як поліграфолог повідомить, що даний тест завершений.
- під час відпрацювання тесту обстежуваному не слід штучно контролювати процес дихання (з бажання зробити на поліграфолога гарне враження), а необхідно дихати в природному ритмі.
- -під час відпрацювання тесту обстежуваному заборонено закривати очі (виключаючи природні мигальні рухи). Ногі обстежуваного повинні стояти на повній ступні.
- під час відпрацювання тесту обстежуваний повинен дивитися прямо перед собою (орієнтовно на рівні очей або трохи нижче);
- обстежуваному не варто хвилюватися при повторенні питань, оскільки всі питання в обов'язковому порядку будуть задані не менше трьох разів;
- обстежуваному слід пам'ятати про те, що в процесі

безпосереднього тестування питання будуть задаватися не в тому порядку, - в якому вони обговорювалися в ході передтестової бесіди.

➤ у тому випадку, якщо обстежуваний не розчув питання або в момент його пред'явлення додумав про що-небудь стороннє (про те, що не обговорювалося), то йому слід промовчати у відповідь на питання. Тоді після завершення даного пред'явлення, питання буде додатково обговорювані, а сам тест - повторений.

➤ -обстежуваний повинен розуміти, що хвилювання, яке він відчуває в ході безпосереднього тестування, є абсолютно природним і властиво всім людям проходять перевірку.

➤ обстежуваний повинен віддавати собі звіт в тому, що його хвилювання буде обов'язково враховано фахівцем і не позначиться на об'єктивності результатів.

Таким чином, передтестова бесіда сприяє:

1) переконання обстежуваного особи в непогрішності поліграфної перевірки;

2) мобілізації пам'яті обстежуваного особи;

3) актуалізації в свідомості обстежуваного особистісних смислів, пов'язаних з перевіркою або контрольною тематиками;

4) формування у обстежуваного високою суб'єктивної значущості ситуації перевірки;

5) введення обстежуваного в оптимальний психофізіологічний коридор.

Після проведення передтестової бесіди фахівець приступає до наступного етапу перевірки - тестування на поліграфі. Отже, шостий етап перевірки на поліграфі - установка датчиків і безпосереднє тестування на поліграфі. Зазвичай цей етап займає менше 50% витрат часу на проведення перевірки. Установка датчиків є дуже важливим елементом перевірки. Хороші навички установки датчиків дозволяють отримувати поліграми високої якості, а також впливають на думку обстежуваного щодо професійної кваліфікації поліграфолога.

Спеціаліст повинен пам'ятати і про те, що якщо датчики встановлені їм неграмотно і внаслідок цього вони заподіюють обстежуваному біль або дискомфорт, то це, як правило, призводить до зниження ступеня об'єктивності проведеної перевірки. Невід'ємним правилом поліграфолога є також те, що під час установки датчиків йому слід постійно підтримувати з обстежуваних бесіду. Скажімо, фахівець може дати короткий пояснення призначення датчиків і поцікавитися, чи не завдають вони обстежуваному дискомфорт.

Що стосується безпосередньої техніки установки датчиків, то слід пам'ятати про те, що:

1. Датчики встановлюються на обстежуваного тільки після того, як вся поліграфна система зібрана, приєднана до джерела живлення і включена. Для того, щоб уникнути електроповредження контактів на сенсорному блоці поліграфа, після завершення тестування датчики знімаються лише після того, як прилад буде вимкнений.

2. Першими на обстежуваного встановлюються датчики дихання (спочатку датчик діафрагмального дихання, потім датчик грудного дихання). При установці датчиків дихання обстежуваного зазвичай просять встати, повернутися до поліграфологові в півоберта і покласти руки на потилицю.

Незважаючи на те, що на різних типах поліграфів датчики дихання мають свої конструктивні особливості, техніка їх установки залишається практично незмінною. У чоловіків датчик грудного (верхнього) дихання встановлюється на рівні 3-4-го ребра по центру грудної клітини або зі зміщенням вправо (ближче до пахвою). Зсув вправо виробляється для того, щоб одночасно з дихальними рухами датчик (в силу своєї високої чутливості) не фіксували мікроруху грудної клітини, викликані серцевими скороченнями.

Датчик діафрагмального (нижнього) дихання встановлюється на животі на 2-3 пальці вище пупка. У жінок датчик верхнього дихання фіксується на рівні (по лінії) сосків, якщо розмір грудей не дуже великий. В іншому випадку датчик верхнього дихання жорстко фіксується поверх грудей. При виборі місця фіксації датчика нижнього дихання фахівця рекомендується рукою визначити

те місце, де дихальні рухи є найбільш вираженими. Кріпильний ланцюжок (ремінь) повинен бути застебнутий досить щільно, так, щоб датчик стійко залишався на місці кріплення в той момент, коли руки обстежуваного підняті вгору. [33].

В такому випадку натяг ланцюжка (ременя) буде правильним, коли обстежуваний опустить руки і присяде в крісло (на стілець). Якщо поліграфолога не влаштовує якість реєстрації процесу дихання, то датчики необхідно переустановити. Однак не слід встановлювати заново датчики дихання більш ніж один раз, оскільки це може привести обстежуваного до думки про те, що поліграфолог має низьку кваліфікацію.

3. Датчик КГР зазвичай встановлюється на подушечках першої фаланги вказівного і безіменного пальців, або подушечках першої фаланги середнього пальця і мізинця. У тому випадку, якщо шкіра на першій фаланзі пальців є занадто грубою, рекомендується або встановити пластини датчика на друге фалангах, або за допомогою пемзи акуратно видалити найбільш огрубілий шар шкіри. У таких випадках рекомендується також використання спеціального електропровідного гелю, який можна купити в будь-якому великому магазині медтехніки. Перед установкою пластин КГР фахівець повинен поцікавитися у обстежуваного, чи не було у нього коли-небудь серйозних травм (наприклад переломів) пальців. Якщо обстежуваний відповість ствердно, то слід фіксувати пластини на непошкоджених пальцях. В силу того, що КДР має властивість білатеральної симетрії, вибір правої або лівої руки для установки пластин датчика здійснюється довільно. Однак в тому випадку, якщо використовується датчик знімання артеріального тиску (ліва рука), рекомендується встановлювати датчик КДР на пальці правої руки. Основне правило при фіксації пластин датчика КГР полягає в тому, що не слід занадто сильно на пальцях затягувати кріпильні стрічки («липучки»), оскільки це неминуче призведе до порушення кровообігу і швидкому зниженню електрошкірна реактивності. при грамотній установці датчика КГР, його пластини ледь тримаються на пальцях обстежуваного.

4. Датчик (манжета) відносного артеріального тиску зазвичай встановлюється на біцепсі лівої руки. Те місце манжети, звідки виходить шланг, встановлюється над плечовою артерією (над внутрішньою поверхнею ліктьового згину), а сам шланг опускається вниз. Бажано, щоб рука обстежуваного була оголена. В манжеті зарубіжних поліграфів (наприклад фірм «Lafayette», «Stoelting» або «Axciton») нагнітається тиск близько 60-70 мм рт. ст., що неминує викликає у обстежуваного дискомфорт (оніміння, поколювання в пальцях і т. д.) або навіть больові відчуття. Обстежуваному навіть дається інструкція говорити поліграфологові про те, що він починає відчувати больові відчуття. Тому фахівці, що працюють на імпортованих апаратах, змушені робити після відпрацювання кожного тесту (на який відводиться не більше 5-7 хвилин) перерви, під час яких повітря з манжети випускається, а кровообіг відновлюється.

5. Датчик плетизмограммой (фотоплетизмограмми), реєструючий комплексну динаміку периферичного кровообігу, зазвичай фіксується на подушечці першої фаланги великого або середнього пальця руки. Основне правило при фіксації датчика ПГ полягає в тому, що не слід занадто сильно на пальцях затягувати кріпильні стрічки («липучки»), оскільки це, як і в випадку з пластинами КГР, неминує призведе до порушення кровообігу і втрати інформативності каналу. У тому випадку, якщо фахівець одночасно реєструє динаміку як відносного артеріального тиску, так і периферичного кровообігу, датчик ПГ слід встановлювати на пальці правої руки.

6. Існують два рівнозначних в функціональному відношенні типу датчиків тремору (рухової активності або моторики), які призначені для виявлення примітивного (рухового) протидії процедурі поліграфної перевірки.

Що стосується безпосереднього тестування, то поліграфолог повинен дотримуватися таких загальних правил:

1. Кожен перевірки стимул (тест) повинен бути пред'явлений не менше трьох разів. Це строчто призводить до різкого падіння якості запису і, отже, до зниження інформативності каналу плетизмограммой.

2. Питання повинні задаватися поліграфологом рівним, монотонним голосом. Не допускається інтонаційний виділення будь-якого питання.

3. Фахівцю слід дотримуватися єдиний ритм пред'явлення питань, оскільки обстежувані дуже тонко відчують будь-які неприродні паузи, які порушують ритм тестування. Спеціаліст повинен звертати увагу на те, щоб часовий інтервал між відповіддю обстежуваного і пред'явленням наступного питання зберігався б на протязі тестування приблизно однаковим.

4. Паузи між питаннями тесту не повинні бути менше 15 секунд і більше 25 секунд.

5. У будь-якому випадку після відповіді обстежуваного повинне бути зафіксовано не менше 3 повних циклів дихання.6. Наступний по порядку питання можна задавати тільки після того, як динаміка реєстрованих фізіологічних процесів повернулася до фонового рівня. Дана вимога особливо важливо дотримуватися в каналі КДР і в кардіоканалі.

7. Кожен раз рекомендується ставити питання таким чином, щоб відповідь обстежуваного припадав би на початок фази видиху. Далі слід сьомий етап перевірки на поліграфі - післятестове бесіда. Це необов'язковий елемент перевірки. Його проведення є доцільним тільки в тому випадку, якщо поліграфолог впевнений в тому, що йому вдасться отримати від обстежуваного особи свідчення. Проте, фахівець ніколи не повинен забувати ввічливо попроситися з обстежуваних і проводити його до дверей свого кабінету. Потім фахівець приступає до восьмого етапу перевірки, який представляє собою експертний аналіз отриманих поліграм і винесення на його основі висновку за результатами перевірки.

Відповідно до міжнародних стандартів говорять про чотирьох потенційно можливих результатах поліграфної перевірки, а саме:

1. DI (DECEPTION IDENTIFIED) - брехня виявлена. У тезаурусе вітчизняних поліграфологів цей термін має свій синонім - «прийняття обвинувальної версії».

2. NDI (NO DECEPTION IDENTIFIED) - брехня не виявлено.

Українські фахівці поряд з цим терміном вживають такий синонім, як «прийняття виправдувальною версії».

3. IN (INCONCLUSIVE) - невизначеність, т. Е. Неможливість на підставі отриманих поліграм однозначно прийняти обвинувальну або виправдовувальну версію. Через об'єктивні причини такої результат зустрічається в роботі висококваліфікованого фахівця в 5-10% випадках.

4. NR (NO RESULT) - неможливість прийняти рішення, яка обумовлена незалежними від фахівця причинами. Наприклад, відмовою обстежуваного від подальшого проходження перевірки. Принагідно слід також зауважити, що в своїх висновках поліграфолог не застрахований і від помилок в прийнятті рішення за результатами проведеної ним перевірки (близько 5% випадків) [41].

Помилки бувають двох типів, а саме:

а) помилки I-го типу, які трактуються як складна тривога »,« звинувачення невинного »або« помилкове прийняття обвинувальної версії »;

б) помилки II-го типу, які визначаються як «пропуск цілі», «виправдання винного» або «помилкове прийняття виправдувальною версії».

Дев'ятий етап перевірки на поліграфі - це складання довідки або висновку експерта Після того, як ми розглянули етапи заходи і дали їх коротку характеристику, розберемо деякі методичні питання організації процедури інструментальної «детекції брехні». Одним з важливих питань, яке має відношення до кваліфікованого проведення перевірки, є питання про вибір стаціонарного приміщення для поточних заходів. Стаціонарне приміщення, з одного боку, має гарантувати безпеку здоров'я обстежуваного особи, а з іншого - забезпечувати мінімізацію негативних екзогенних впливів, призводять до виникнення систематичних артефактів (площа близько 14-15 м², стеля не менше 2,5 м, температура близько + 21-23 ° С, вологість близько 30-60%, шумоізоляція, спеціальне крісло з підлокітниками, наявність загального рубильника, нейтральний м'який колір стін і стелі, відсутність на стінах будь-яких зображень і предметів, наявність поруч з кабінетом туалетної кімнати).

Далі, як повинні розташовуватися в кімнаті для проведення перевірок

поліграфолог і об'єкт. Майбутньому фахівцю необхідно раз і назавжди усвідомити, що поліграфолог ніколи не садітся особою до опитуваному. Це є одним з найжорсткіших вимог до процедури саме безпосереднього тестування, оскільки в ході передтестової бесіди комунікація протікає, зрозуміло, лицем до лица. Обстежуваний в ході тестування повинен бути завжди звернений обличчям до стіни (оптимальна відстань до стіни близько 2 метрів). У пряме поле зору обстежуваного ніколи не повинні потрапляти вікна чи двері. В іншому випадку вікна повинні бути завішені щільними однотонними шторами неяскравого відтінку.

Для проведення скринінгових (кадрових) перевірок або перевірок в комерційних структурах американці рекомендують використовувати дві кімнати - кімнати для безпосереднього тестування і кімнату для передтестової бесіди.

У кімнаті для передтестової бесіди стіни повинні мати яскраве забарвлення. Американці, з метою підвищення рольового статусу поліграфолога і його авторитету в очах обстежуваного особи, рекомендують прикрасити стіни цієї кімнати всілякими регаліями фахівця, а також державними символами (дипломи, свідоцтва, ліцензії, нагородні листи, герб, портрет президента та інш.). Перед початком тестування асистент проводить 10-15-хвилинну бесіду з обстежуваних особою з метою ввести останнього в русло майбутньої процедури. Під час цієї бесіди асистент повинен помітити стрижневі особливості в поведінці особи, що підлягає перевірці, і своєчасно повідомити про них фахівця. Все вищесказане ставилося до проведення опитування в стаціонарних умовах. В разі проведення виїзної перевірки необхідно враховувати ряд додаткових вимог, а саме:

1. шумозахищеність запропонованого ініціатором приміщення. Приміщення повинно розташовуватися далеко від будівництв, місць проведення зварювальних робіт, маршрутів тролейбусів та трамваїв, шахт ліфтів і сходів. Якщо фахівцю доводиться працювати в готелі, то необхідно, щоб номер знаходився далеко від ресторану (особливо при проведенні

перевірки в другій половині дня).

2. Звертати увагу на наявність в приміщенні розеток, їх розташування і тип. Рекомендується мати при собі комплект перехідників і подовжувач.

3. Необхідно передбачити наявність поруч з приміщенням для перевірки туалетної кімнати. Після закінчення передтестової бесіди фахівець обов'язково повинен запропонувати обстежуваному особі пройти в туалет. Це дуже важливий момент, оскільки більшість людей під час перевірки соромляться признатися, що відчують дискомфорт, який часто зумовлює появу артефактів.

4. Необхідно мати при собі подвійний комплект датчиків, в тому числі з подовженими проводами. Це обумовлено тим, що не завжди можливо змінити інтер'єр приміщення під стандартну довжину проводів датчиків поліграфної системи.

5. Для того, щоб при несприятливих обставинах забезпечити якісний запис КГР, фахівця необхідно мати при собі пемзу, мило, спирт, вату і спеціальний електропровідний гель.

6. Оскільки обстежуваний може перебувати в стані алергічного або простудного нежиті, поліграфологові слід мати при собі паперові носові хустки.

7. Кількість осіб в приміщенні визначається поліграфологом. Слід звернути увагу на те, що при проведенні тестування вельми бажана присутність оперативного співробітника або слідчого, який веде цю справу, оскільки в ході процедури може розкритися інформація, яку фахівець може і не помітити.

При роботі з перекладачем фахівець зобов'язаний враховувати три моменти, а саме:

1. Необхідність перевірки перекладача на лояльність за допомогою подвійного перекладу. Дана процедура полягає в тому, що обраний для проведення заходу перекладач перекладає стомлений матеріал з російської мови на потрібну мову, а потім інший (дублюючий) перекладач перекладає текст з чужої мови назад на російську. У тому випадку, якщо зворотний переклад збігається з початковим текстом стимульного матеріалу російською

мовою, то обраний перекладач допускається до роботи в парі з фахівцем,

2. Жорсткий інструктаж перекладача з роз'ясненням його обов'язків, а також тренінг перекладача, в ході якого відпрацьовується система взаємних знаків, що дозволяє перекладачеві (По команді фахівця) в певний момент зачитувати обстежуваному необхідне питання.

3. Формування у перекладача чіткого розуміння того, що в ході перевірки він є для поліграфолога всього лише живим «інструментом» і не має ніякого права проявляти власну ініціативу.

Тому дотримання зазначених умов допоможе спеціалісту поліграфологу якісно провести психофізіологічне інтерв'ю та надати висновки щодо отриманих результатів.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПСИХО-ФІЗІОЛОГІЧНОГО ІНТЕРВ'Ю ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

2.1. Алгоритм психофізіологічного інтерв'ю у досудовому розслідуванні при проведенні поліграфологічного дослідження з використанням поліграфа

Обумовленість розгляду цієї важливої проблеми і зумовила написання вказаного розділу, тому що допущенні помилки при проведенні психофізіологічного інтерв'ю може привести до помилкових результатів.

Рекомендований час психофізіологічного дослідження з використанням поліграфа:

- предтестова бесіда – від 40 хвилин до години;
- психофізіологічне дослідження – від 2 до 3 годин.

У разі дослідження багатотемних завдань час дослідження може збільшуватись, але не більше 4 годин після чого робиться перерва та тестування продовжується.

Алгоритм проведення психофізіологічного дослідження:

Спеціаліст-поліграфолог починає своє дослідження після того як отримав завдання на проведення опитування із використанням поліграфа. Спочатку він вивчає наявні матеріали які відносяться до справи та якщо виникають які-небудь питання отримує від ініціатора додаткові пояснення щодо поставлених запитань, після чого визначає дату, місце та умови опитування, про що повідомляє ініціатора [27].

У разі якщо проводиться спеціальне тестування по кримінальному провадженню спеціаліст-поліграфолог отримує від ініціатора розширену довідку про обставини події або довідку-меморандум.

Ініціатор завдання з дотриманням конфіденційності повинен здійснити організаційне та оперативне забезпечення опитування на всіх етапах, у тому числі явку особи у визначений термін та місце.

Спеціаліст поліграфолог ознайомлює опитуваного з пам'яткою про проходження ПФД. Перед початком опитування спеціаліст-поліграфолог згідно з «Інструкцією про порядок використання поліграфів у Національній поліції України» пропонує опитуваній особі власноруч заповнити заяву про надання згоди на проведення опитування з використанням поліграфа отримує та підписує від опитуваного інструкцією з'ясовує у опитуваного його фізичний або психологічний стан, який зазначений у цих методичних рекомендаціях. У разі встановлення, що особа перебуває хоча б в одному з наведених станів, дослідження не проводиться [31].

Після цього спеціаліст-поліграфолог в передтестовій бесіді з опитуваним повинен переконатися у добровільній згоді особи на проведення опитування, відсутності примусу або тиску з боку сторонніх чи заінтересованих осіб. У разі підтвердження добровільної згоди спеціаліст-поліграфолог оформлює заяву про добровільну згоду особи до участі в проведенні психофізіологічного інтерв'ю із застосуванням поліграфа. Заяву особа заповнює власноручно. У випадку відмови опитування не проводиться.

Крім цього опитуваному роз'яснюється, що поліграф не завдає шкоди життю, здоров'ю людини та навколишньому середовищу, про що відмічається у заяві про добровільну згоду.

У процесі проведення опитування особа має право в будь-який момент відмовитись від подальшої участі в його проведенні або відповідати на будь-яке запитання, що не свідчитиме про приховання або недостовірність інформації, що нею надається.

З опитуваним обговорюється зміст запитань, які будуть йому поставлені.

Запитання не можуть стосуватися приватного або сімейного життя опитуваного, обмежувати свободу думки, совісті, релігії або вираження поглядів.

У процесі опитування спеціаліст-поліграфолог ставить тільки ті питання, що були попередньо обговорені з особою, яка опитується.

Спілкування спеціаліста-поліграфолога з особою, яка опитується, ведеться мовою, якою особа володіє. Якщо спеціаліст поліграфа та особа, яка опитується, не можуть спілкуватися однією мовою, ініціатор залучає до проведення опитування перекладача.

Під час опитування за письмовою згодою опитуваного виключно для фіксації дотримання порядку, можуть використовуватись аудіо- та відеозапис [42].

По закінченні опитування спеціаліст-поліграфолог знайомить особу з результатами опитування щодо її реагування на пред'явлені психологічні стимули, з'ясовує, чи бажає особа ознайомитися з довідкою, та інформує про можливість та порядок ознайомлення.

Спеціаліст-поліграфолог повинен забезпечити збереження усіх матеріалів дослідження (поліграми, аудіо- та відеозапис) та несе персональну відповідальність у разі втрати їх.

Підготовчий етап:

- Спеціаліст-поліграфолог починає своє дослідження після того, як отримав завдання на проведення опитування із використанням поліграфа, після погодження його безпосереднім керівником. Особисто вивчає матеріали, які надійшли разом із завданням. У разі виникнення або уточнення питань стосовно дослідження отримує від ініціатора додаткові пояснення щодо поставлених запитань, після чого визначає дату, місце та умови опитування, про що повідомляє ініціатора. Обов'язково отримує від ініціатора розширену довідку-меморандум, за потреби копії документів.

- Складає питання, узгоджує їх з ініціатором дослідження та корегує питання якщо є необхідність, але з дотриманням алгоритму складання тестових питань та методики проведення тестування.

- У разі неможливості проведення опитування (некоректно поставлені питання ініціатором, незадовільний стан здоров'я опитуваної особи,

не забезпечення необхідних умов для проведення тестування та інше) спеціаліст письмово (із зазначенням причин) інформує про це ініціатора опитування.

- Ініціатор дослідження підготовлює приміщення для проведення перевірки відповідно до зазначених умов;

- Ініціатор з дотриманням конфіденційності здійснює оперативне забезпечення опитування та забезпечує явку особи у визначений термін та місце.

- У разі проведення тестування з особою яка затримана або тримається під вартою, ПФД проводиться з дотриманням вимог «Інструкції з організації конвоювання затриманих і взятих під варту осіб в органах внутрішніх справ України» затвердженої наказом МВС №60дск від 20.01.2005.

- Спеціаліст поліграфолог підготовлює питання які планується поставити перед особою, яка буде проходити ПФД. Вказані питання повинні бути підготовлені за наступним напрямком: по-перше визначаються релевантні питання стосовно перевірки, по друге готується приблизний перелік контрольних запитань, з урахуванням застосування питань ймовірної або керованої брехні.

- Проводиться перевірка апаратури (поліграф, аудіо - та відео - пристрої)

Порядок проведення предтестової бесіди під час досудового слідства та в рамках здійснення оперативно-розшукової діяльності»

Предтестова бесіда є основним етапом проведення психофізіологічного дослідження з використанням поліграфу.

Алгоритм проведення передтестової бесіди:

1. Спеціаліст-поліграфолог представляється та надає про себе інформацію стосовно, прізвища, ім'я та по батькові, звання, закладів які закінченні за напрямком проведення ПФД.

2. Отримує особисті дані відносно особи яка проходить ПФД, а саме: прізвище, ім'я та по батькові, рік народження, наявності посада або місце роботи.

3. Спеціаліст ознайомлює особу з її правами та обов'язками та з'ясовує чи дійсно особа особисто без психологічного або фізичного тиску надала усну згоду на проведення відносно неї ПФІ. Після чого пропонує підписати «Заяву про надання згоди на проведення опитування з використанням поліграфа». Після підписання заяви повторно задає питання чи все зрозуміло, чи є якісь запитання відносно ПФІ та чи зрозумілі права та обов'язки, які вказані у заяві. Отримавши позитивну відповідь продовжує проведення ПФІ.

4. Особі обов'язково роз'яснюється що під час ПФІ буде здійснюватись аудіо- та відео- запис та отримується згода особи на ці дії.

5. Спеціаліст-поліграфолог пропонує заповнити анкету щодо проведення ПФІ та анкету щодо стану здоров'я особи.

У разі виявлення ознак :

- гострий період соматичних та психічних захворювань;
- гострий больовий синдром;
- захворювання, що супроводжуються вираженою серцево-судинною, дихальною недостатністю;
- травми, анатомічні дефекти та обмороження пальців рук, ампутація верхніх кінцівок;
- вроджене чи набуте слабоумство середнього та важкого ступенів;
- регулярне вживання сильнодіючих препаратів або психотропних речовин, що впливають на функціонування центральної нервової, серцево-судинної чи дихальної системи, ПФІ не проводиться.

Рекомендовано отримати від особи медичну довідку яка підтверджує діагноз.

6. Спеціаліст-поліграфолог ознайомлює та розповідає про сутність процедури і принцип роботи поліграфа. Рекомендовано вказане роз'яснення

викладати з урахуванням інтелектуально-освітнього рівня опитуваного особи. Спеціаліст повинен роз'яснити опитуваному про те що апаратура безпечна для здоров'я опитуваної особи та не несе ні яких шкідливих наслідків. Як приклад, може навести порівняння поліграфа з медичними приладами з якими опитуваний стикався у своєму житті (вимірювач тиску, термометр та інш.) Також обов'язково необхідно повідомити особі відомості про психофізіологічні зміни, що відбуваються в організмі людини при спробі приховати будь-яку інформацію.

7. Наступний етап – отримання від особи інформації, яка надасть можливість спеціалісту-поліграфологу правильно поставити контрольні питання (ймовірної або контрольованої брехні). Бесіда, яку проводить спеціаліст повинна проводитися в спокійному темпі, без зовнішніх проявів дратівливості. Під час бесіди рекомендовано уважно слухати тестованого, ніж говорити самому. Після уточнення його анкетних даних, перевести розмову на інші питання, які допоможуть краще пізнати обстежуваного і на цій основі вибудувати манеру подальшого спілкування. Під час вказаної бесіди спеціаліст-поліграфолог приймає рішення які контрольні питання ним будуть застосовуватись – ймовірної або керованої брехні.

8. Після отримання та складання контрольних питання спеціаліст-поліграфолог ознайомлює особу з їх змістом та з'ясовує, як особа зрозуміла кожне із названих запитань та як вона відповість на нього.

9. Після з'ясування контрольних питань спеціаліст-поліграфолог переходить до наступного етапу – спілкування з особою відносно тематики ПФД.

2.2. Використання особливостей когнітивних процесів під час проведення психофізіологічного інтерв'ю

Тактика проведення психофізіологічного інтерв'ю в ході поліграфної перевірки в значній мірі базується на двох компонентах, а саме:

1) встановленні того, які факти або ознаки події, цікавлять ініціатора заходу та можуть бути відомі обстежуваному особі;

2) на встановленні основної лінії поведінки фахівця під час перевірки для визначення таких відомих обстежуваному ознак, які мають значення для його розслідування.

Комплекс спеціальних прийомів покликаний забезпечити ефективно з'ясування і оцінку значущих ознак епізоду, а так само викриття обстежуваного, в тому випадку, якщо він навмисне дає поліграфологові неправдиві свідчення. Деякі тактичні прийоми прямо спрямовані на мобілізацію пам'яті обстежуваної особи.

При цьому питання, що цікавлять ініціатора поліграфної перевірки можуть бути відомі обстежуваному з різних джерел. Наприклад, він може знати про них із засобів масової інформації, чуток, розмов або може знати про них як про власні переживання. В ході перевірки фахівця слід, в першу чергу, приділяти увагу саме спогадами обстежуваного, в основі яких лежать факти (дії), сприйняті їм особисто. Як правило, обізнаність про такі ознаки встановлюваної події і з'ясовується в ході поліграфної перевірки [32].

Поліграфолог при виборі тактики проведення передтестової бесіди повинен враховувати особливості протікання тих когнітивних (пізнавальних) психічних процесів, які лежать в основі показань обстежуваного. Процесів відчуття і сприйняття, уваги, пам'яті та мислення. Також фахівець зобов'язаний враховувати індивідуально-психологічні особливості обстежуваного, а так само інтелектуально-освітній рівень опитуваного особи.

Тобто, психологія показань обстежуваного має найважливіше значення в плані формування у поліграфолога вміння критично оцінювати показання обстежуваного, ретельно аналізувати ці свідчення і на цій основі - вміння виявити помилки, навмисні перекручування.

Розглянемо деякі підходи до аналізу когнітивних процесів, особливості протікання яких мають відношення до формування показань.

Під час передтестової бесіди обстежуваний пояснює, як він сприйняв ті чи

інші властивості предметів або явищ навколишньої дійсності, які відносяться до встановлюваного події.

Іноді обстежувані під тиском самого факту майбутньої перевірки на поліграфі надають справжні свідчення на основі сприйнятих ними об'єктивних ознак епізоду, що цікавить ініціатора опитування. Інакше кажучи, такі обстежувані адекватно сприймають ознаки епізоду, утримують їх у своїй пам'яті без суттєвих перекручень, а потім досить точно відтворюють їх в ході передтестової бесіди [12].

Найчастіше поліграфолог стикається з перекрученими або неправдивими свідченнями обстежуваних. В цьому випадку фахівець повинен провести психофізіологічного інтерв'ю таким чином щоб попередити дачу неправдивих показань.

Поліграфолог починає психологічний аналіз даних обстежуваних з аналізу відчуттів обстежуваного в момент встановлюється події.

При аналізі показань обстежуваного важливо враховувати наявність в процесах відчуттів нижніх і верхніх порогів. Так, якщо хто-небудь стверджує, що невідомі особи побили і пограбували його в погано освітленому під'їзді або на темній вулиці, проте в своїх свідченнях впевнено і докладно описує такі зовнішні прикмети нападників, як колір одягу, очей або волосся нападників, то поліграфологові необхідно уточнити, з якої причини (навмисне чи ні) обстежуваний дає свідчення, що не відповідають дійсності, оскільки очевидно, що в таких умовах нижній поріг колірного (колбочкового) зору перевищує інтенсивність світлового впливу на рецептори сітківки ока, і обстежуваний фізично не міг помітити зазначені деталі. Однак слід пам'ятати про те, що верхні, нижні, а також різницеві пороги не є абсолютно ідентичними у всіх людей навіть в межах однієї популяції. Більш того, нижні і верхні пороги відчуттів можуть змінюватися з віком, шляхом тренування, в ході професійної діяльності.

Крім цього є також залежність порогів відчуття від фізичного стану організму людини. При нежиті в значній мірі підвищується нижній поріг нюху і

людина може абсолютно не відчувати ті запахи, які він неодмінно відчув би, якби він був здоровий (наприклад запах газу в квартирі, трупний запах з кімнати сусіда в комунальній квартирі та інш.).

Пороги відчуттів залежать і від адаптації аналізатора до інтенсивності подразника, що діє. При дії стимулів малої інтенсивності нижні пороги відчуття зазвичай знижуються, тоб то чутливість аналізатора підвищується. Під час дії стимулів високої інтенсивності чутливість аналізаторів через деякий час різко знижується. Так, курці, сидячи в сильно накуреному приміщенні, через деякий час перестають відчувати запах тютюну, але як що хто-небудь з них на хвилину вийде з приміщення, а потім знову увійде то він виразно відчує тютюновий запах [36].

Або, наприклад, якщо витік газу відбувається в закритому приміщенні мізерними темпами, то ті що знаходиться в приміщенні можуть і не відчути цього витоку. Коли через деякий час людина вийде з загазованого приміщення, а потім знову увійде назад, він відчує різкий запах газу і може подумати, що кран відкривали в його відсутність (скажімо, сусіди по комунальній квартирі). Адаптація органу чуття до впливів низькою або високої інтенсивності відбувається не миттєво. На це потрібен певний час. Під час аналізу фабули справи та при проведенні психофізіологічного інтерв'ю поліграфолог повинен це враховувати.

Так, людина тривалий час знаходився в темряві (людина з темноадаптірованою сітківкою ока), відчуває виражений дискомфорт в разі короткочасного спалаху яскравого світла (постріл, промінь прожектора або потужного ліхтаря), не може нічого розгледіти та не в змозі адаптуватися до подразника високої інтенсивності. Навпаки, після яскравого спалаху темноадаптірований очей не може миттєво адаптуватися до подразника низької інтенсивності (знижується так зване палочкове зір), і людина на короткий проміжок часу стає як би осліпленим.

Особливо важливо враховувати явище адаптації при проведенні поліграфних перевірок у справах про дорожньо-транспортних пригодах, що

мали місце в темний час доби. Так, якщо при аналізі фабули справи фахівця стає відомо, що водій, який потрапив в аварію стверджує, що виїхав на зустрічну смугу, оскільки незадовго до цього був засліплений фарами дальнього світла зустрічного автомобіля, то поліграфолог повинен настійно звернути увагу на ці показання обстежуваного і побудувати структуру запитальника так, щоб вона була на правлю на встановлення істинності факту засвічення, по-перше, і на встановлення тривалості часового проміжку від моменту засвічення до моменту аварії, по-друге.

Точно так ж якщо водій вийшов з добре освітленого приміщення на темну вулицю, сів в машину, а потім майже відразу потрапив в аварію, то фахівець (спільно з ініціатором опитування) повинен встановити наступні обставини: чи чекав водій в автомобілі, поки його очі не звикли або якщо чекав, то скільки часу; рушив водій з місця негайно: відразу чи завівся двигун та інш.

Пороги відчуттів можуть змінюватися і під впливом дії стимулів (подразників) інших модальностей. Особий інтерес тут представляє взаємовплив зорових і слухових подразників.

Спеціаліст повинен дуже уважно поставитися до показань обстежуваного особи, якщо в неї міститься інформація про будь-що побачене.

На діяльність аналізаторів також впливають різні речовини. Наприклад алкоголь, навіть у невеликих дозах (50 г чистого спирту), підвищує нижні пороги відчуттів різної модальності. Така мала, на перший погляд, кількість випитого, не впливає на стан свідомості, проте, вкрай негативно впливає на діяльність аналізаторів, а саме: знижує здатність органів почуттів до адаптації.

Поліграфологу завжди необхідно з'ясовувати (шляхом отримання прямих свідчень або в процесі перевірки на поліграфі), яку кількість алкоголю було випито обстежуваним напередодні скоєння ним ДТП чи іншого правопорушення. Те ж саме можна сказати і про негативний вплив на роботу органів почуттів наркотичних засобів і психотропних препаратів. Так, вживання водієм навіть таких слабких препаратів, як тазепам або беллатаминал, призводить до підвищення порогів зорових відчуттів, зниження гостроти

сутінкового зору, сповільненості реакцій, погіршення зорово-моторної координації, що може призводити до скоєння ДТП.

Як вже було сказано вище, розрізняють зорові, слухові, тактильні (шкірні), та смакові відчуття. Ці відчуття виникають при впливі на органи зовнішніх подразників. Крім них, кажуть також про пропріоцептивної чутливості, що відбиває зміни в положенні різних частин тіла людини, про больову чутливість, про вестибулярної чутливість.

Як правило, в своїх свідченнях обстежувані спираються на зорові і слухові відчуття. При цьому найбільше значення (принаймні при роботі зі свідком) мають зорові відчуття.

Спеціаліст-поліграфолог повинен знати основні закономірності зорової чутливості, особливо ті закономірності, які визначають адаптацію ока до впливів малої або великої інтенсивності. Фахівцю слід пам'ятати, що швидкість і якість адаптації ока до темряви зазвичай схильна до суб'єктивної переоцінки. Взагалі, ставиться до показань про події (предметах, людях, їхніх діях), які обстежуваний побачив при місячному світлі або світлі блискавки.

При аналізі показань поліграфолог також може зіткнутися з питанням про чітке та ясне сприйнятті предметів, людей і подій на певній відстані. У подібних випадках фахівець має справу з просторовими (дистанційними) зоровими порогамі. Коли якийсь предмет знаходиться від людини на дуже великій відстані, то спочатку він видний лише якась темна пляма. У міру того, як предмет наближається до людини, останній починає розрізняти не тільки проміжки між предметами, а й контури (форми) предметів [51].

Зниження гостроти зору в тіні настає тільки під час сутінків. При аналізі фабули справи іноді постає питання про те, якого кольору був той чи інший предмет (наприклад той чи інший предмет одягу, сигнал світлофора та інш.). У тому випадку, якщо в показаннях очевидців щодо кольору предмета, що має відношення до розслідування, виявляються протиріччя, то слід мати на увазі, що приблизно 8-12% чоловіків мають дефекти колірного зору. Найбільш поширеним дефектом є червоно-зелена сліпота. Страждаючі цим дефектом не

відрізняють червоні відтінки від зелених.

Деякі люди не здатні диференціювати кольори тільки в умовах яскравого освітлення. Слід зазначити, що багато хто з людей, страждає такого роду дефектами зору, навіть не здогадуються про це. Різні дефекти кольорову зору встановлюються за допомогою спеціальних таблиць, які корисно мати під рукою, особливо при опитуванні осіб, що мають відношення до вчинення дорожньо-транспортних пригод. Буває і так, що обстежувані заявляють про те, що не бачили який-небудь предмет, оскільки вони страждають на короткозорість, а в момент події вони були без окулярів.

У цьому випадку для того, щоб отримати орієнтоване уявлення про характер зору обстежуваного, поліграфологу слід надіти окуляри протилежної діоптрії. Так, якщо обстежуваний є короткозорим і користується окулярами силою в «мінус» три діоптрії, то поліграфологові з нормальним зором потрібно надіти окуляри силою «плюс» три діоптрії, тобто, окуляри для далекозорих. Таке приблизне уявлення про гостроту зору обстежуваного допомагає фахівцеві на основі власного досвіду оцінити показання обстежуваного [50].

Якщо у фахівця виникає підозра, що обстежуваний стимулює короткозорість або далекозорість, то він може попросити його надіти при свідках окуляри, які відповідають заяві обстежуваного про дефект зору. Тоді, якщо показання обстежуваного є правдивими, окуляри скоригують дефект зору, а якщо показання є помилковими, спроба на читання буде негативною.

Як відомо, стимулом для слухового аналізатора є звукові хвилі (коливання повітря). Звукова хвиля характеризується довжиною (частотою), яка суб'єктивно сприймається як висота звуку, і амплітудою, яка суб'єктивно сприймається як гучність звуку.

З віком слухова чутливість до високих тонів знижується, а також виникають так звані люки (слухові прогалини), в яких звуки певної висоти не відчуються. При розслідуванні справи може виникнути така ситуація, що людина з парціальними дефектами слуху дає докладні свідчення, однак замовчує про окремі високі звуки, про яких згадують інші особи, які

проходять у справі (дзвінки, крики, гудки та інш.). В цьому випадку необхідно настояти на проведення судово-медичної експертизи.

Поліграфологу слід мати на увазі, що більш високі звуки в порівнянні з більш низькими звуками, що мають таку ж інтенсивність, суб'єктивно сприймаються як більш гучні. Наприклад, коли людина заходить в приміщення, в якому зібралася різностатєва компанія, то як правило, йому здається, що в цьому приміщенні більше жінок, ніж чоловіків, хоча це не відповідає дійсності. Однак має місце й інша закономірність, що отримала термін «маскування звуку». Маскування звуку полягає в тому, що низькі звуки ускладнюють сприйняття звуків більш високих. Так, якщо в приміщенні ведуть бесіду велика кількість чоловіків і скажімо, одна-дві жінки, то людина, перебуваючи за вікном або стіною приміщення, може елементарно не почути жіночих голосів і ненавмисно надасть свідчення які не відповідають дійсності.

Слід враховувати і ту обставину, що на суб'єктивне відчуття гучності того чи іншого звуку впливає його об'єктивна тривалість: два звуки ідентичні за інтенсивністю, але різні за тривалістю, суб'єктивно сприймаються людиною як різні по гучності. Звук більшої тривалості завжди сприймається і як більш гучний.

Коли в ході розслідування з'ясовується питання про чутності в тих чи інших умовах, то потрібно уточнити, прислухався людина спеціально, навмисно або почув мову або інший звук абсолютно випадково, мимоволі. Також при проведенні слідчого експерименту, спрямованого на з'ясування того, чи дійсно людина чула той чи інший звук, який має відношення до розслідування, треба в тій же обстановці, що і під час події, пред'являти звукові проби і до і після очікуваного обстежуваним часу, щоб людина не очікував звуку, тобто виключити довільний характер сприйняття звуку (наприклад автомобільного гудка або пострілу, телефонного дзвінка або дзвінка в двері і т. д.).

Необхідно враховувати і підвищення слухових порогів у людей, які відпрацювали протягом тривалого часу на гучних виробництвах (скажімо, в

ткацькому цеху, друкарні, кузні, шахті, метрополітені та інш.).

Крім слухових відчуттів, людина здатна відчувати і так звані вібраційні огіушення, які також можуть мати відношення до розслідування того чи іншого події. Так, наприклад, глухий свідок, який проживає поруч із смугою відчуження (недалеко від залізничних колій), може повідомити, що нічна подія мала місце в той момент, коли повз проходив саме товарний, а не пасажирський потяг. Завдяки такій інформації наслідок отримує можливість (виходячи з розкладу руху товарних поїздів на даному напрямку) уточнити час події. Іноді підозрювані (обстежувані) симулюють глухоту. У цьому випадку в якості експрес-діагностики симуляції глухоти за спиною у обстежуваного несподівано кидають на підлогу важкий предмет.

Глуха людина неодмінно відреагує на це, оскільки у глухих надзвичайно загострене відчуття вібрації, в той час як симулянт обов'язково продемонструє відсутність реакції.

Тактильні відчуття відображають механічні та температурні особливості предметів при дотику до них. Різного роду впливу при подразненні шкірних рецепторів

2.3. Аналіз та узагальнення результатів отриманих під час проведення психофізіологічного інтерв'ю

Проведення аналізу під час отримання результатів за результатами ПФД важливий крок при психофізіологічного інтерв'ю.

Спеціаліст-поліграфолог під час проведення службових розслідувань в Національній поліції України повинен підібрати оптимальні тести, які дозволять всебічно і повно вивчити особистість співробітника: виявити індивідуальні особливості, залежності, неприємні факти з минулого, та виходячи із загальної спрямованості особистості, його правосвідомості та світогляду мати можливість для упередження можливих протиправних дій.

ПФД під час проведення службових розслідувань спрямовані на

виявленні не тільки осіб які можливо скоїли протиправні дії, але, і для профілактичних дій, які направлені на цільовий психокорекційний вплив на осіб, які можуть бути втягнуті у негативні дії.

Кількість і конкретний зміст тестів, визначаються в кожному конкретному випадку окремо самим спеціалістом-поліграфологом, виходячи із завдання ініціатора та беручи до уваги: рід діяльності особи яку тестують, займаної посади і сфери діяльності в сьогоденні або планованої в майбутньому [34].

Приблизний перелік напрямків під час проведення службових розслідувань:

- Які правопорушення здійснював за місцем роботи?
- Які злочини скоював за місцем роботи?
- Наявність або укриття додаткового джерела доходів?
- Яке відношення має до злочинних елементів, кримінальних осіб?
- Порушення трудової дисципліни?
- Зловживання алкоголем, вчинення правопорушень в стані алкогольного сп'яніння?
- Вживання наркотичних засобів?
- Захоплення азартними іграми?
- «Кришування» будь-якої протиправної діяльності?
- Участь у підприємницькій діяльності?
- Використання службового майна в особистих цілях?
- Фальсифікація службових документів?
- Каткування, психологічне або фізичне насильство над особами?
- Виконання або надання протизаконних наказів?
- Корупційні дії у службовій діяльності?
- Отримання незаконного матеріального збагачення?

Спеціаліст-поліграфолог особисто приймає та використовує тести, які рекомендовані наступними методиками: методика перевірочних (релевантних) та нейтральних питань, методика контрольних питань та методика (виявлення)

прихованої інформації.

Спеціаліст-поліграфолог під час проведення психофізіологічного дослідження з використанням поліграфу за напрямком оперативно-розшукової діяльності, під час досудового розслідування або при проведенні службових розслідувань використовує наступні формати тестів:

Тест Юта порівняння зон Utah Zone Comparison Test (Utah ZCT) - однотемний тест. Використовується при розслідуваннях. Навіть якщо релевантні запитання стосуються різних аспектів теми, вони все одно повинні бути проаналізовані за загальною сумою балів. Саме це правило забезпечує високу точність тесту. Всі три релевантних запитання повинні стосуватися однієї теми і бути взаємопов'язаними так, щоб при обмані на одне запитання передбачалося, що досліджувана особа буде обманювати і на інші два запитання.[4]

Питання, які використовуються в Utah ZCT:

- ввідне – I;
- нейтральне – N;
- жертовно-релевантне – SR;
- релевантне – R;
- запитання порівняння – C, може використовуватися питання ймовірного обману (PTL) або спрямованого обману (DLT).

Таблиця 2.1

Порядок ротації запитань у тесті Юта

Розташування запитань		0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Пред'явлення 1	X	I	SR	N1	C1	R1	N2	C2	R2	N3	C3	R3	XX
Пред'явлення 2	X	I	SR	N3	C2	R3	N1	C3	R1	N2	C1	R2	XX
Пред'явлення 3	X	I	SR	N2	C3	R2	N3	C1	R3	N1	C2	R1	XX
Пред'явлення 4	X	I	SR	N1	C1	R1	N2	C2	R2	N3	C3	R3	XX
Пред'явлення 5	X	I	SR	N3	C2	R3	N1	C3	R1	N2	C1	R2	XX

Спеціаліст-поліграфолог використовує 3 пред'явлення. У разі отримання результатів INC, додається 4 та 5 пред'явлення. Порядок розташування питань у тесті Utah ZCT наступний: релевантні запитання (R) змінюються послідовно праворуч, запитання порівняння (C) і нейтральні (N)- послідовно

ліворуч.

Після закінчення тестування спеціаліст-поліграфолог здійснює аналіз та обрахунок за правилами прийняття рішень або за 7-бальною системою оцінювання Університету штату Юта або за Емпіричною системою оцінювання – мультиномінальною (ESS-M)

Тест Federal You Phase (Bi-Zone) використовується при розслідуваннях. Однотемний тест.

Питання, які використовуються в Federal You Phase:

- нейтральне – N;
- жертовно-релевантне – SR;
- симптоматичне - SYM
- релевантне – R;
- запитання порівняння – C, може використовуватися питання ймовірного обману (PTL) або спрямованого обману (DLT).

Таблиця 2.2

Формат тесту Federal You Phase (Bi-Zone):

X	N1	SR2	SYM3	C4	R5	C6	R7	C8	SYM9	XX
---	----	-----	------	----	----	----	----	----	------	----

Під час пред'явлення тесту змінюється лише питання порівняння у 2-му та 3-му пред'явленні, якщо спеціаліст–поліграфолог використовує 4-те та 5-те пред'явлення питання порівняння також змінюються.

Після закінчення тестування спеціаліст-поліграфолог здійснює аналіз та обрахунок за правилами прийняття рішень або за 7-бальною системою оцінювання Університету штату Юта або за Емпіричною системою оцінювання – мультиномінальною (ESS-M) поліграфологами які використовують у своїй діяльності.

Федеральний тест порівняння зон Federal ZCT, однотемний тест. Використовується при розслідуваннях.

Питання, які використовуються в Federal You Phase:

- нейтральне – N;
- жертовно-релевантне – SR;
- симптоматичне - SYM
- релевантне – R;
- запитання порівняння – C, може використовуватися питання ймовірного обману (PTL) або спрямованого обману (DLT).

Таблиця 2.3

Формат тесту Federal ZCT

X	N1	SR2	SYM3	C4	R5	C6	R7	SYM8	C9	R10	XX
---	----	-----	------	----	----	----	----	------	----	-----	----

Під час пред'явлення тесту змінюється лише питання порівняння у 2-му та 3-му пред'явленні, якщо спеціаліст-поліграфолог використовує 4-те та 5-те пред'явлення питання порівняння також змінюються.

Після закінчення тестування спеціаліст-поліграфолог здійснює аналіз та обрахунок за правилами прийняття рішень або за 7-бальною системою оцінювання Університету штату Юта або за Емпіричною системою оцінювання – мультиномінальною (ESS-M)

Сімейство тестів виявлення прихованого знання («піка напруги» / Peak of Tension (POT), яке є визнаною процедурою тестування, включає у себе:

- тест піка напруги відомого вирішення (KSPOT);
- тест піка напруги дослідницького типу (SPOT);
- тесту на виявлення прихованої інформації (CIT);
- стимуляційний (ознайомчий) тест.

Тест KSPOT використовується, щоб визначити, чи відомі опитуваному деталі злочину, які невідомі широкої громадськості й, приблизно, будуть відомі тільки особам, що вчинили злочин, або опитуваній особі, яка не має компрометуючих знань.

Тест SPOT використовується для визначення деталей злочину, які не

відомі взагалі випадковим людям, яке повинне бути відомо учасникові злочину.

Тест СІТ може використовуватися як при відомому рішенні, так і в режимі пошуку й відрізняється від попередніх двох тестів головним чином кількістю пред'явлених тестів у серії й випадковим розміщенням перевірочних питань у тестовому опитувальнику. Стимулюючи тести представлені в декількох варіантах. Критерій оцінки діаграм у тесті піка напруги полягає в ідентифікації «піка» на графіку, де фізіологічне збудження досягалося максимуму.

Тест «піка напруги» зазвичай не використовується для визначення правди або обману, а скоріше для сприяння встановлення правди при проведенні розслідування або допиту.

Тест «піка напруги відомого вирішення» /

Known Solution Peak of Tension test (KSPOT)

Тест «пік напруги», у якому відповідь на перевірочне (ключове) питання відоме тільки слідчим, поліграфологу, винній особі або особі якій відомо обставини злочину. Ключове питання міститься в серії питань серед інших питань, однаково правдоподібних для безневинного випробуваного й пред'являється суб'єктові, щоб визначити, чи відбувається послідовне фізіологічне збудження на ключове питання. Як і всі процедури тести піка напруги, на додаток до конкретних реакцій при інтерпретації записів використовують поняття тенденції реакцій. Також відомий як тест типу «А» для випускників школи поліграфологів Кілера.

Тест «піку напруги» відомого рішення використовується тоді, коли поліграфологу точно відомі деталі злочину. Складання тесту розпочинається з попередньої бесіди, в якій з'ясовуються знання підозрюваним деталей злочину. У тест можуть включатися 6-7 питань і тільки по тих, на які він дав негативну відповідь. Питання, що несе інформацію про деталі злочину, ставиться в середину тесту. Питання пред'являються опитуваному перед початком тестування. Таким чином, він може контролювати як зміст питань, так і порядок їх дотримання. Ця процедура дозволяє у міру наближення до

значимого питання простежити збільшення емоційної напруги підозрюваної особи у тому випадку, якщо він скоював зазначений злочин. На подальші питання, що не мають прямого стосунку до злочину, що розслідується, ці показники повинні знизитися.

Іноді тест «піку напруги» проводиться таким чином – питання тесту зачитуються двічі в тому порядку, в якому вони пред'являтимуться. Після ознайомлення з їх змістом і порядком дотримання, проводиться тестування двічі підряд з розрахунку на те, що станеться зростання напруження на значиме питання. Для підвищення точності прогнозу при повторному пред'явленні можлива зміна місця розташування значимого питання без інформування опитуваного. Таким чином, фахівець ускладнює підозрюваній особі можливість протидії (знаючи порядок пред'явлення питань, можна вибрати стратегію, яку в окремих випадках буде дуже складно виявити) [37].

Якщо опитуваний не знає порядку дотримання питань, то кожне майбутнє питання він, чекаючи його як значимий, готується до включення механізмів протидії. Причому, чим далі за текстом знаходиться значиме питання від початку тесту, тим сильніше передстартове налаштування підозрюваного і тим більше ймовірність її появи. Динаміка величини фізіологічних реакцій на етапах очікування значимого питання може констатувати не лише наявність самої протидії при тестуванні, але і особливості його застосування.

Приклад цього виду тесту.

Фабула справи: невстановлена особа проникла до адміністративної будівлі приватного підприємства де з сейфу вкрала крупну суму коштів. При зламі сейфу було використано болгарку.

Виходячи з того, що злочинцю для крадіжки повинно було відчинити сейф, що він використовував для зламу сейфу?

0. Скористався гідравлічним домкратом? (0 п.)
1. Скористався відмичкою? (н.п.)
2. Скористався ломом? (н.п.)
3. Скористався болгаркою? (з.п.)

4. Скористався болторізом? (н.п.)
5. Скористався ножівкою?(н.п.)
6. Скористався газовим різаком? (н.п.)

При складанні та проведенні зазначеного тесту важливо не розкривати для опитуваного деталей вчиненого злочину (наскільки це максимально можливо). Це необхідно для того, щоб при необхідності цими ознаками можна було б скористатися повторно, а окрім цього, у разі подальших визнавальних свідчень підозрюваного, деталі і обставини вчиненого злочину виходили із слів самого злочинця.

Тест «пошуку (зондування) піку напруги» / Searching (or Probing) Peak of Tension (SPOT)

Тест «пошуку (зондування) піку напруги», у якому опитуваному не оголошують перевірочні питання і який використовується для визначення інформації, приховуваної опитуваним. Зазначений тест використовують з метою визначення місцезнаходження викрадених речей, предметів або тіл потерпілих вбивства, суму викрадених коштів готівкою або ім'я спільника. На практиці тести SPOT часто не використовуються самі по собі, а скоріше є елементом постфактум, коли обман встановлений за допомогою порівняльних питань або інших тестів.

Тест «пошуку піку напруги» застосовується тоді, коли поліграфологу невідомі точні дані по злочину, що розслідується. Але певна інформація має все ж бути присутньою, щоб можливо значиме питання розташувати, згідно теорії Килера, в середині тесту.

Приклад цього виду тесту.

Фабула справи: встановлено, що підозрюваний разом з двома спільниками здійснили пограбування крамниці. В результаті оперативних заходів встановлено, що ім'я одного зі спільників Андрій, другого спільника встановити не вдалося. Але відомо, що невстановленим спільником може бути особа на ім'я Дмитро, Іван, Сергій, Максим та Олександр.

Якщо Ви пограбували крамницю то ви зробили це разом зі спільником на

ім'я?

0. Андрій? (0 п.)
1. Дмитро? (з.п.)
2. Іван? (з.п.)
3. Сергій? (з.п.)
4. Максим? (з.п.)
5. Олександр? (з.п.)

Тест на «приховувану інформацію» / Concealed Information Test (CIT).

Тест також відомий за назвою «Тест на знання винного». CIT - це тести, які складаються з кількох серій, кожна з яких має тільки одне перевірочне питання в кожній серії, як і більш відомий тест Піка напруги. Тести сконструйовані так, що порядок пред'явлень питань вибирається випадковим чином, за винятком першого питання, яке використовується в якості нульового (буфера). Теоретичний механізм роботи CIT полягає в збільшенні значення сигналу в перевірочному питанні для винних опитуваних, чим в нейтральних питаннях. Вважається, що CIT опирається на когнітивні процеси й тому уникає неправильного спрацьовування у опитуваних. Тести CIT можна використовувати в невеликій кількості кримінальних справ, у яких є маловідомі широкому колу осіб подробиці злочину для можливості формулювання перевірочних питань, однак у більшості випадків такі маловідомі подробиці відсутні або відомі стороннім особам через засоби масової інформації або самих правоохоронців [26].

Істотна відмінність тесту на «знання винного» від тесту «піку напруги відомого рішення» полягає в тому, що опитуваний не знає порядок питань і не може заздалегідь підготуватися до них. У тесті зазвичай ставиться 5-6 запитань, логічно пов'язаних між собою, один з яких - значимий. Значиме питання розташовується на довільному місці, крім першої та останньої позиції. Порядок питань в тесті при кожному новому пред'явленні змінюється так, щоб кожне питання побуло на початку, в середині і в кінці тесту.

Приклад зміни порядку питань при пред'явленні тесту «CIT», що

складається з 6-ти питань:

1-е пред'явлення: 0-1-2-3-4-5

2-е пред'явлення: 0-5-3-1-2-4

3-е пред'явлення: 0-2-4-5-3-1

4-е пред'явлення: 0-3-5-4-1-2

5-е пред'явлення: 0-4-1-2-5-3

6-е пред'явлення: 0-1-2-3-4-5

Спеціаліст-поліграфолог приймає рішення про причетність або непричетність особи, що перевіряється на підставі стійких реакцій на значимий стимул, який визначається у всіх пред'явлення даного тесту.

Приклад тесту: як Ви вважаєте, чим був убитий громадянин Семенов?

0. Ударом цегли по голові? (0 п.)

1. Повішанням? (н.п.)

2. Ударом ножа? (н.п.)

3. Пострілом з пістолета? (з.п.)

4. Ударом труби? (н.п.)

5. Ударом сокири? (н.п.).

Після закінчення роботи спеціаліст поліграфолог готує довідку про результати проведеного опитування в одному примірнику за такою формою:

1) загальна частина:

підстави для проведення психофізіологічного інтерв'ю із використанням поліграфа (правдивість якої саме інформації, що надається особою, викликає сумнів та якими документами ці сумніви підтверджуються) та його мета (питання, що повинні бути вирішені спеціалістом поліграфа);

прізвище, ім'я та по батькові особи, з якою проводилося інтерв'ю;

місце і час проведення психофізіологічного інтерв'ю із використанням поліграфа;

поліграф, що використовувався, та кількість каналів реєстрації психофізіологічних показників;

назви основних блоків тесту;

загальні відомості про спеціаліста поліграфа.

2) опис отриманих результатів та їх обговорення:

отримані позитивні реакції по кожному пред'явленому тесту;
особливості поведінки особи, з якою проводилось інтерв'ю.

3) висновки:

аналіз реагувань, що були зафіксовані під час проведення психофізіологічного інтерв'ю із застосуванням поліграфа;

обґрунтування найбільш перспективних оперативно-слідчих версій, необхідності проведення певних оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, перевірка отриманої орієнтувальної інформації, а також результатів з'ясування поставлених ініціатором питань;

характеристика поведінки особи, яка опитувалась.

4) відмітка про ознайомлення опитуваного з довідкою.

У довідці спеціаліста поліграфа зазначається, що висновки носять ймовірний та орієнтувальний характер, не можуть бути використані як доказ, а потребують додаткової перевірки та пошуку доказів в установленому законодавством порядку.

До довідки не вносяться будь-які персональні дані особи, крім анкетних даних (прізвище, ім'я та по батькові) та тих, що стосуються обставин, які перевірялися.

Складені довідки реєструються в журналі обліку довідок про результати опитувань із використанням комп'ютерної поліграфної техніки, який ведеться спеціалістом поліграфа.

Інформація, що викладена в довідках та матеріалах опитування, може містити інформацію з обмеженим доступом, але не повинна перевищувати грифа "для службового користування".

Гриф обмеження доступу надає ініціатор при розробці завдання відповідно до чинного законодавства. Для решти документів гриф обмеження доступу надається з урахуванням грифа завдання та доданих до нього матеріалів.

Порядок обліку, зберігання, використання та знищення матеріалів опитування, які містять інформацію з обмеженим доступом, здійснюється відповідно до чинного законодавства.

Після закінчення опитування довідка направляється безпосередньо ініціатору та долучається до матеріалів щодо підготовки та прийняття кадрових рішень, матеріалів проведення службових розслідувань або матеріалів кримінального провадження.

Матеріали опитування, другі примірники довідок зберігаються у структурному підрозділі Національної поліції України протягом трьох років, після чого знищуються у порядку, встановленому законодавством.

Спеціалістом-поліграфологом, результати дослідження (поліграми) зберігаються у двох примірниках:

- перший примірник особисто зберігається на пристрої де здійснювалось тестування;

- другий - на окремому зовнішньому накопичуваному диску.

Також до архіву поліграми додається весь матеріал який отримав спеціаліст-поліграфолог (заява ініціатора, справка-меморандум, заява на добровільну згоду, анкети про стан здоров'я, аудіо та відеозапис процедури тестування та довідка за результатами проведеного тестування).

Методичний та практичний контроль за роботою спеціаліста-поліграфолога здійснює керівник відповідного підрозділу Національної поліції України, який має відповідну фахову підготовку в цій галузі або особа яка призначена для здійснення перевірки якості проведеного психофізіологічного дослідження з використанням поліграфа.

Спеціаліст, який здійснює перевірку якості роботи спеціаліста-поліграфолога повинен:

- ознайомитися із завданням ініціатора та з матеріалами які були надані перед початком тестування;
- ознайомитись з аудіо- та відеозаписом тестування;
- дати кваліфіковану оцінку проведеному дослідженню та

використаним форматам тестів;

- визначити чи були допущені помилки спеціалістом-поліграфологом, якщо так, то отримати від спеціаліста-поліграфолога пояснення по вказаним недолікам;

- за результатами перевірки надати обґрунтовану оцінку якості проведеного дослідження;

- підготувати довідку щодо оцінку проведеного ПФД.

Щорічно, за затвердженим графіком спеціалісти-поліграфологи складають кваліфікаційні заліки за напрямком своєї діяльності. У разі негативної оцінки спеціаліст-поліграфолог може бути допущений до проведення психофізіологічних досліджень з використанням поліграфа тільки за умов повторного та задовільного складання заліку.

Контроль якості проведення психофізіологічного інтерв'ю важливий аспект в роботі кожного спеціаліста поліграфолога.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі здійснено теоретичне узагальнення й практичне розв'язання наукової проблеми використання психофізіологічного інтерв'ю у досудовому розслідуванні під час проведення поліграфологічного дослідження. Проведений аналіз та узагальнення одержаних результатів дослідження дають підстави зробити такі висновки:

1. Здійснено термінологічний аналіз та обґрунтування ключових понять, що складають теоретико-методологічне підґрунтя дослідження використання психофізіологічного інтерв'ю у досудовому розслідуванні під час проведення поліграфологічного дослідження. Систематизація понятійного простору проводилася згідно з основними принципами створення категорійно-понятійного апарату: історизму, системності, інтегративності, повноти та цілісності, контекстності, автономності, надпредметної спрямованості, узгодженості. На основі узагальнення категоріальних ознак запропоновано такі авторські тлумачення базових понять:

– професійна діяльність працівників-поліграфологів правоохоронних органів – це ієрархічно організована система різних видів діяльності, спрямованих на пошук, здобуття і систематизацію отриманих результатів, конструювання його у процес психофізіологічного дослідження, організацію і стимулювання діяльності майбутніх фахівців-поліграфологів щодо оволодіння цим знанням, створення умов для їхнього професійно-особистісного розвитку. Запропоновано процесний підхід до визначення її компонентів, а саме: основні процеси – підготовка фахівців на рівнях бакалавра, магістра, здійснення науково-дослідної й інноваційної діяльності, здійснення підготовки кадрів вищої кваліфікації; допоміжні процеси – навчально-методичний, організаційний, громадський; управлінські процеси: управління розвитком; управління діяльністю;

– якість професійної діяльності спеціалістів-поліграфологів – це ієрархічна, динамічна система властивостей професійної діяльності, що сутнісно її визначають і вирізняють серед інших видів діяльності; характеризують міру відповідності, з одного боку, визначеним вимогам, нормам, стандартам здійснення цього виду професійної діяльності, з іншого боку, очікуванням усіх зацікавлених сторін (поліграфологів, правоохоронців, осіб які проходять тестування). Її структура складається з якості умов, процесів і результатів професійної діяльності спеціалістів -поліграфологів;

– моніторинг якості професійної діяльності спеціалістів-поліграфологів – це інформаційно-аналітична система, що постійно оновлюється на основі безперервного (циклічного) відстеження стану і динаміки змін якості професійної діяльності поліграфологів з метою прогнозування її подальшого розвитку, вироблення ефективних управлінських рішень та постійного покращення якості проведення досліджень з використанням психофізіологічного інтерв'ю.

2. Теоретичне обґрунтування моделі психофізіологічного інтерв'ю яке використовується під час проведенню досліджень з використанням поліграфа дало змогу окреслити її своєрідність і самодостатність. Зокрема, на концептуальному рівні моделювання здійснена інтеграція психолого-фізіологічного, філософського, соціального знання, існуючих законодавчих і нормативних актів, нормативів, стандартів з метою формулювання концептуальних положень, закономірностей і принципів впровадження психофізіологічного інтерв'ю; на *змістовому* – реалізація теоретичних положень щодо розкриття змісту та структури системи моніторингу якості професійної діяльності працівників правоохоронних органів в умовах інноваційного суспільного розвитку; на *методичному* – розробка методики проведення психофізіологічного інтерв'ю.

Для забезпечення успішності проведення психофізіологічного інтерв'ю в правоохоронній системі обґрунтовано та розроблено три групи умов: концептуально-нормативні, організаційно-управлінські та інформаційно-

технічні.

3. Установлено, що методика проведення психофізіологічного інтерв'ю є системним процесом з відповідним організаційним супроводом, представленим в органічному поєднанні принципів, змісту, методів, засобів, алгоритму дій, поточного відстеження та програми корекційних заходів за підсумками контролю якості, які дають змогу скласти його процесуальну характеристику та поетапно досягти запрограмованого результату. Доведено, що поєднання кваліметричного, компетентнісного і діяльнісного підходів до оцінювання якості професійної діяльності поліграфологів правоохоронної системи дозволяє максимально адекватно відображати її стан.

4. Ефективність розробленої моделі психофізіологічного інтерв'ю яка застосовується під час проведення психофізіологічного дослідження у досудовому слідстві як якості професійної діяльності спеціалістів-поліграфологів доведена експериментальною перевіркою і достовірністю отриманих результатів. Методи дослідження обиралися відповідно до змісту етапів предтестової бесіди. На організаційно-підготовчому етапі здійснено моделювання системи моніторингу, визначено критерії і показники якості їхньої професійної діяльності та їх вагомість; сформовано нормативно-методичну базу щодо впровадження та функціонування системи моніторингу на інституційному рівні; на процесуальному етапі експерименту на основі розробленої авторської методики проведено моніторинг якості професійної діяльності науково-педагогічних працівників; на узагальнювальному етапі проаналізовано й узагальнено результати моніторингу якості професійної діяльності науково-педагогічних працівників на інституційному рівні.

Узагальнені результати впровадження результатів психофізіологічного інтерв'ю під час проведення досліджень з використанням поліграфу показали, що загальна гіпотеза дослідження, яка полягає в тому, що розроблення і впровадження науково обґрунтованої й апробованої моделі психофізіологічного інтерв'ю у правоохоронній діяльності сприятиме підвищенню якості професійної діяльності спеціалістів-поліграфологів,

знайшла своє підтвердження.

Отже, у процесі дослідницько-експериментальної роботи доведено ефективність моделі психофізіологічного інтерв'ю під час проведення дослідження з використанням поліграфу під час досудового слідства та доцільність її впровадження у систему внутрішнього забезпечення якості правоохоронної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амосов Н. М. Моделирование сложных систем. К. : Наукова думка, 1965. 303 с.
2. Алексеєв О.О. Розслідування окремих видів злочинів : навч. посіб. 2-ге вид. перероб. та доп. / О.О. Алексеєв, В.К. Весельський, В.В.Пясковський. К. : Центр учбової літератури, 2014.
3. Варламов В.А., Варламов Г.В. Психофизиология полиграфных проверок. Краснодар : ООО Просвещение-Юг, 2014.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад, і гол. ред. В.Т. Бусел, Ірпінь : Перун, 2004. 1440 с.
5. Довідник поліграфолога (валідні формати тестів та системи бального оцінювання) : довідник [уклад.: В. Шаповалов, Д. Зубовський, Д. Алексеєва-Процюк, О. Гончарова] К. : Освіта України, 2018. 20 с.
6. Драч І. І. Управління формуванням професійної компетентності магістрантів педагогіки вищої школи : теоретико-методичні засади : монографія К. : Дорадо-Друк, 2013. 456 с.
7. Єльнікова Г. В. Основи адаптивного управління: курс лекцій. К. : ЦППО АПН України, 2003. 133 с.
8. Жалинский А. Э. Введение в специальность «юриспруденция». Профессиональная деятельность юриста. М. : Проспект, 2008. 368 с.
9. Жужгов И. В. Мониторинг: определение, соотношение с категориями «наблюдение» и «управление». URL: <http://science.ncstu.ru/articles/law/07/01>.
10. Зубовський Д.С. Прикладні аспекти коректного застосування скринінгового тесту перевірконо-нейтральних питань. *Оцінка достовірності : наукові дослідження та практика*. 2018. Вип. 1. С. 118-126.
11. Зубовський Д.С. Позитивний досвід Японії у проведенні психофізіологічних досліджень з використанням поліграфа. *Оцінка*

достовірності : наукові дослідження та практика. К. : Освіта України, 2017. С. 96-107.

12. Зубовський Д. Скринінговий тест контррозвідки як відправна точка розвитку контрольних методів спрямованого обману. *Оцінка достовірності: наукові дослідження та практика*. К. : ГО «Колегія поліграфологів України», 2018. Вип. 1. С.110-117.

13. Князев В.М. Развитие полиграфного направления в системе органов внутренних дел Республики Беларусь. Теория и практика применения полиграфа в правоохранительной деятельности (5-я международная научно-практическая конференция) / под ред. А.Г. Сапрунова, С.Л. Николаева. Сочи: ГУВД Краснодар. края РФ, 2002. С. 97–100.

14. Князев В.М. Возможности использования психотехнологий в Республике Беларусь. *Проблемы криминалистики*. Отв. ред. д-р юрид. наук, проф. Г.Н. Мухин. Мн. : Академия МВД Респ. Беларусь, 2005. Т. 1. С. 3-17.

15. Князев В.М. Опыт работы подразделений психологотехнического обеспечения раскрытия преступлений в органах внутренних дел Республики Беларусь. *Актуальные проблемы оперативной психологии и психологического сопровождения оперативно-служебной деятельности* : материалы Международной научно-практической конференции. Минск, 21–22 апр. 2005 г. : В 2 т. Мн.: ИНБ Респ. Беларусь, 2005. Т. 1. С. 249-253.

16. Князев В.М. Использование современных психотехнологий органами внутренних дел Республики Беларусь для противодействия преступности . *Актуальные вопросы борьбы с организованной преступностью, имеющей межгосударственные и транснациональные связи*: сборник материалов научно-практической конференции, Москва, 6-9 декабря 2004 года. Минск: Академия МВД, 2006. С. 22–28.

17. Князев В.М. Использование полиграфа в деятельности органов внутренних дел Республики Беларусь. *Инструментальная детекция лжи: реалии и перспективы использования в борьбе с преступностью*: материалы международного научно-практического форума / под ред. В.Н. Хрусталева, Л.Н.

Иванова. Саратов: СЮИ МВД России, 2006. С. 19–23.

18. Князев В.М. Методика опроса с использованием полиграфа при проведении кадровых проверок в органах внутренних дел Республики Беларусь. *Журнал «Российский полиграф»*. Москва, 2006. №1. С. 14–40.

19. Князев В.М. Этапы развития и становления полиграфа в системе органов внутренних дел Республики Беларусь, порядок отбора, обучения и допуска сотрудников к работе с полиграфом. *Актуальные проблемы специальных психофизиологических исследований и перспективы их использования в борьбе с преступностью и подборе кадров*: материалы VII международной научно-практической конференции. Краснодар : КубГТУ, 2006. С. 81–84.

20. Князев В.М. Квалификация специалиста полиграфа – наиважнейший критерий процедуры полиграфной проверки. *Актуальные проблемы специальных психофизиологических исследований и перспективы их использования в борьбе с преступностью и подборе кадров*: материалы VIII международной научно-практической конференции. Краснодар : КубГТУ, 2007. С. 84–87.

21. Князев В.М. История развития детекции лжи. Практика применения полиграфа в различных странах. *Журнал «Вестник полиграфолога»*. Москва, 2008. №5. С. 2–27.

22. Князев В.М. Полиграф в Республике Беларусь. *Актуальные проблемы специальных психофизиологических исследований и перспективы их использования в борьбе с преступностью и подборе кадров*: материалы IX международной научно-практической конференции. Краснодар: КубГТУ, 2008. С. 48–50.

23. Князев В.М. История развития детекции лжи. Практика применения полиграфа в различных странах (Продолжение). *Журнал «Вестник полиграфолога»*. Москва, 2009. №6. С. 2–14.

24. Князев В.М. Правовые аспекты использования полиграфа в ОВД Республики Беларусь. *Актуальное состояние и перспективы развития метода*

инструментальной «детекции лжи» в интересах государственной и общественной безопасности: материалы Международной научно практической конференции (2-4 декабря 2008 года в г. Москве). Министерство внутренних дел Российской Федерации: Казань, 2009. С. 73–79.

25. Князев В. Детектор лжи на страже истины: Учебное пособие. М.: Принт-Центр: Минск, 2009. 360 с.

26. Князев В.М. Полиграф и перспективы его развития в Республике Беларусь. *Федеральный научно-практический журнал «Эксперт-криминалист»*. Москва, 2011. №1. С. 12–13.

27. Князев В.М. Особенности целевой подготовки специалистов-полиграфологов в Республике Беларусь. *Психологические и методологические аспекты исследований с применением полиграфа*: сборник научных статей. – Москва: МАГМУ, 2012. С. 16–19.

28. Криміналістика: підручник. /В.В. Пясковський, Ю.М. Черноус, А.В. Дугарь, О.О. Алексеев та ін. К.: «Центр учбової літератури», 2015. 544 с.

29. Капустін І. В. Визначення рівня сформованості окремих складових моніторингової компетентності керівників загальноосвітніх навчальних закладів з використанням факторно-критеріальної моделі / І. В. Капустін. *Наукові записки кафедри педагогіки*. Вип. XXXIV. 2014. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2014. С. 95-105.

30. Концепція забезпечення якості вищої освіти України (за результатами проекту Tempus «TRUST» «Національна система забезпечення якості і взаємної довіри в системі вищої освіти України»). *Імператив якості: вчимося цінувати і оцінювати вищу освіту* : навч. посібник / за ред. Т. Добка, М. Головянко, О. Кайкової . Л. : Компанія «Манускрипт», 2014. С. 540–570.

31. Концепція створення та функціонування Національної системи моніторингу якості освіти України (за структурою Кабінету Міністрів України) [Електронний ресурс]. URL: http://www.iitzo.gov.ua/.../130320-ENQAS_Ukraine_за_ст.

32. Красильникова Г. В. Теоретичні та методичні засади моніторингу якості професійної підготовки інженерів швейної галузі у вищому навчальному закладі: дис. доктора пед.наук: 13.00.04 / Ганна Володимирівна Красильникова. Київ, 2016. 670 с.
33. Лобастов Г. В. К логическим определениям сознания: Э. В. Ильенков и И. Кант/ Г. В. Лобастов. *Вопросы философии*. № 3. 2004. С. 57.
34. Локшина О. І. Становлення та розвиток моніторингу якості освіти: світовий вимір. *Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи* / за заг. ред. О.І. Локшиної. К.: К.І.С., 2004. С. 28-39.
35. Лукіна Т.О. Моніторинг якості освіти: теорія і практика / Т.О. Лукіна. – К.: «Шкіл-світ», 2006. – 128 с.
36. Лукіна Т. О. Технологія управління якістю освіти державних службовців: метод. посібн. для системи підвищення кваліфікації. Луцьк, 2010. 50с.
37. Ляшенко О. І. Концептуальні засади моніторингу якості освіти. *Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи* / за заг. ред. О.І. Локшиної. К.: К.І.С., 2004. С. 21-27.
38. Особливості проведення передтестової бесіди в дослідженнях із застосуванням поліграфа : метод. рек. / [Шаповалов Д.О., Алексєєва-Процюк Д.О.]. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2019, 136 с.
39. Оцінка достовірності: наукові дослідження та практика: збірка статей / за заг. ред. В.О. Шаповалова. К. Освіта України, 2017. 220 с.
40. Оцінка достовірності: наукові дослідження та практика : журнал ГО «Колегія поліграфологів України»; ред.колегія: В.О.Шаповалов (гол.ред.)[та ін.]. К. : ГО «Колегія поліграфологів України», 2018. Вип.1.
41. Оцінка достовірності: наукові дослідження та практика. журнал/ ГО «Колегія поліграфологів України»; ред.колегія: В.О.Шаповалов (гол.ред.)[та ін.], К. : ГО «Колегія поліграфологів України», 2019. Вип.2.
42. Орлов А. А. Мониторинг инновационных процессов в образовании. *Педагогика*. 1996. №3. С.9-15.
43. Порубов А.Н. Ложь и борьба с ней на предварительном следствии /

под ред. И.И. Басецкого. Минск: Амалфея, 2002. 176 с.

44. Потапович В.С., Князев В.М., Степанов О.В. Некоторые организационно-тактические проблемы использования полиграфа и пути их преодоления в деятельности подразделений криминальной милиции МВД Республики Беларусь. *Информацион. бюллетень МВД Респ. Беларусь*. 2002. №30. С. 70-76.

45. Про затвердження Порядку проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа у Державному бюро розслідувань [Електронний ресурс] : постанова КМУ від 11 травня 2017 р. № 449. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/449-2017-%D0%BF>

46. Про затвердження Інструкції з організації та проведення психофізіологічного дослідження персоналу із застосуванням поліграфа у Міністерстві оборони України та Збройних Силах України [Електронний ресурс] : наказ Міністерства оборони України від 14 квітня 2014 р. № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0477-15>

47. Про затвердження Інструкції з організації та проведення поліграфологами Національного антикорупційного бюро України психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа кандидатів на адміністративні посади в Офісі Генерального прокурора : наказ ГПУ, НАБУ від 14.11.2014 № 265/131. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v265_900-19

48. Репкин В. В. О системе психолого-педагогического мониторинга в построении педдеятельности / В. В. Репкин, Г. В. Репкина, Е. В. Заика. *Вопросы психологии*. 1995. №1. С.12-15.

49. Сидоренко Е. Математические методы обработки в психологии. СПб: Речь, 2003. 189 с.

50. Сучасний словник іншомовних слів: Близько 20 тис. слів і словосполучень / [уклали: О.І. Скопенко, Т.В. Цимбалюк]. К. : Довіра, 2006. 789 с.

51. Татарский Ф. Стандарты Госстандарта. *Химия и жизнь*. 1989. № 10. С. 3-9.

52. Технологія застосування тестових форматів Utah CQT в поліграфологічних дослідженнях: метод. рек. / [уклад.: Шаповалов Д.О., Алексєєва-Процюк Д.О.]. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2019. 88 с.

53. 54. Технологія застосування методик RI, POT та CIT в поліграфологічних дослідженнях : метод. рек. / уклад.: Шаповалов Д.О., Алексєєва-Процюк Д.О., Зубовський Д.С., Алексєєв О.О. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 136 с.

54. Усиков И.П., Черненко Р.В. Компоненты формирования вопросов сравнения : сборник специальных вопросов. Киев : Освита України, 2019. 108 с.

55. Уемов А. И. Логические основы метода моделирования. М. : Мысль, 1971. 312 с.

56. Україна. Закони. Про вищу освіту [Електронний ресурс] : закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <http://www.vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu>

57. Україна. Президент. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : указ президента України від 25.06.2013 р. № 344/2013. URL: <http://www.president.gov.ua/ru/documents/15828.html> (дата звернення: 20.07.2013).

58. Философская энциклопедия : В 5 т. / науч. ред. Ф. В. Константинов. М.: Советская энциклопедия», 1960-1970. Т. 5. 1964. 740 с.

59. Шаповалов В. Консервативний підхід к аналізу результатів теста Юта. *Оцінка достовірності: наукові дослідження та практика: журнал / ГО «Колегія поліграфологів України»*; ред. Колегія: В.О. Шаповалов (гол.ред.) [та ін.] К. : ГО «Колегія поліграфологів України», 2018. Вип. 1. С.201-214.

60. Шляхова С.С. Тень смысла в звуке: Введение в русскую фоносемантику. Пермь : Перм. гос. пед. ун-т, 2003. 216 с.

ДОДАТОК А

ЗАЯВА

про надання згоди на проведення опитування з використанням поліграфа

Я,

_____ (прізвище, ім'я та по батькові, рік народження, за наявності – звання та посада)

надаю свою згоду на участь у проведенні опитування з використанням поліграфа у зв'язку з _____

(причина)

Я не заперечую щодо порядку і умов проведення опитування з використанням поліграфа. Мені пояснено, що:

- ✓ опитування буде проводитися тільки після надання мною письмової добровільної згоди;
- ✓ відмова від проведення опитування не може призводити до обмеження моїх прав, свобод та законних інтересів;
- ✓ перед початком опитування мене ознайомлять із тематикою питань, що будуть поставлені, та дадуть можливість попередньо їх обговорити;
- ✓ я маю право на будь-якому етапі опитування зробити перерву, відмовитися від відповіді на будь-яке запитання та подальшої участі в опитуванні;
- ✓ опитування може фіксуватися за допомогою засобів аудіо- та відеозапису;
- ✓ я буду ознайомлений з результатами опитування, які зберігатимуться в окремій номенклатурній справі.

Скарг на стан здоров'я та самопочуття не маю.

Я _____ згоду на обробку персональних даних
(не надаю/надаю)

відповідно до Закону України «Про захист персональних даних».

Я _____ згоду на проведення аудіо- та відеозапису.
(не надаю/надаю)

Своє рішення про участь в опитуванні з використанням поліграфа приймаю добровільно, без застосування погроз, насильства чи інших незаконних засобів впливу на мене від будь-кого.

Готовий(а) дотримуватися необхідних правил поведінки.

_____ 20__ року _____

_____ (підпис) _____ (ініціали,
прізвище)

Заяву отримав, права роз'яснив: _____
(посада, звання, прізвище, ініціали, підпис)

_____ 20__ року

ДОДАТОК Б

ІНСТРУКЦІЯ ДЛЯ ЗАПОВНЕННЯ.

(прізвище, ім'я, по батькові)

Ми просимо Вас уважно прочитати наступні вказівки, перед тим як Ви розпочнете відповідати на запитання. Ми прагнемо щоб Ви зрозуміли наступне:

- Кожне написане слово є важливим і будь-яке з них може бути перевірено.
- Це не чорновик, і у Вас є лише один шанс записати свої відповіді, тому перед тим як почнете писати, ми просимо Вас заздалегідь обдумати, як Ви будете формулювати свої відповіді.
- Будь-ласка, зробіть свої відповіді настільки детальними, наскільки це можливо, щоб допомогти нам зрозуміти Ваш випадок.
- При заповненні використовуйте лише ручку-не можна користуватися олівцем чи друкувати.
- Пишіть розбірливо, щоб полегшити нам читання.
- Виправлення не допускаються. Якщо Ви зрозуміли, що хотіли би змінити Ваші відповіді, будь-ласка зробіть це на додатковому листі, або обведіть в кружок невірні слова чи речення, які Ви би хотіли замінити, і продовжуйте писати. Ваші виправлення будуть прийняті до уваги.

Ми прийшли до висновку, що відбулася певна подія(дещо відбулося). Як би Ви це пояснили.

ВІДПОВІДЬ _____

Будь-ласка, опишіть детальніше свої міркування відносно того, що могло до цього призвести(як таке могло статися)?

ВІДПОВІДЬ _____

Якщо би Ви збиралися провести розслідування, яким чином Ви би зробили це?

ВІДПОВІДЬ _____

Перерахуйте п'ять найбільш важливих причин, які могли призвести до даної ситуації?

ВІДПОВІДЬ _____

Опишіть в деталях Ваш робочий день _____, з того моменту як Ви прийшли на роботу, і до моменту коли Ваш робочий день закінчився.

ВІДПОВІДЬ _____

Наступне повідомлення не означає, що Ви праві, і все що Ви напишете, являється конфіденційною інформацією.

Якщо би Вам довелося вибрати підозрюваного в скоєнні цього злочину, кого би Ви підозрювали і чому?

ВІДПОВІДЬ _____

Кого би Ви підозрювали найменше і чому?

ВІДПОВІДЬ _____

На Вашу думку, як слід поступити з людиною, яка скоїла даний злочин, коли її буде затримано?

ВІДПОВІДЬ _____

Ви би дали йому другий шанс?

ВІДПОВІДЬ _____

Ви рахуєте, що це було скоєно навмисно(злочин) чи випадково(халатність)?

ВІДПОВІДЬ _____

Чи знаєте Ви достовірно хто це зробив?

ВІДПОВІДЬ _____

Це зробили Ви?

ВІДПОВІДЬ _____

Як Ви рахуєте, які факти можуть бути виявлені в ході розслідування відносно Вас, і чи маєте Ви до цього відношення?

ВІДПОВІДЬ _____

Ви хотіли би поміняти будь-яку вищевказану інформацію?

ВІДПОВІДЬ _____

Чи є будь-що, про що ми Вас не запиталися, але що на Ваш погляд нам важливо знати?

ВІДПОВІДЬ _____

Що Ви відчуваєте після заповнення даної форми?

ВІДПОВІДЬ _____

Чи повинні ми вірити Вашим відповідям?

ВІДПОВІДЬ _____

Якщо на останнє запитання Ви відповіли «ТАК», вкажіть хоча би одну причину для цього.

ВІДПОВІДЬ _____

Як би Ви відреагували, якщо би пізніше вияснилося, що Ви збрехали при заповненні цієї форми?

ВІДПОВІДЬ _____

Які емоції Ви переживали, заповнюючи дану форму?

ВІДПОВІДЬ _____

Ви відчували страх?

ВІДПОВІДЬ _____

Якщо би Вас попросили заплатити за відшкодування збитків, скільки би Ви були готові заплатити?

ВІДПОВІДЬ _____

(підпис)

ДОДАТОК В

Анкета

№	ЗАПИТАННЯ	ОСОБЛИВОСТІ ПОВЕДІНКИ	ПРИМІТКА
1 N	Де Ви працюєте?		
2 N	Як довго Ви там працюєте ?		
3 N	Що Ви робите і в чому заключається Ваша робота?		
4 P	Чи подобається Вам працювати там?		
5 P	З чим пов'язане дане опитування(інтерв'ю)?		
6 S	Чому Ви були вибрані для проведення опитування(інтерв'ю)?		
7 P	Як Ви відноситеся до опитування (інтерв'ю)?		
8 P	Будь-ласка розкажіть мені в деталях що Вам про це відомо і як Ви можете це пояснити? Попросити розповісти те саме детальніше.		
9 P	Якщо б Ви були слідчим, як би Ви вели розслідування, що би зробили в першу чергу?		
10 R	Назвіть декілька(п'ять) найбільш важливих причин, які на Вашу думку могли призвести до виникнення даної ситуації?		
11 P	Ви коли-небудь думали скоїти щось подібне? Ви забрали _____, частину?		
12 P	У Вас є підстави когось підозрювати?		
13 P	Чи є людина, яку би Ви точно виключили з числа підозрюваних?		
14 P	Як Ви рахуєте, що має відбутися з людиною, яка це зробила, коли її спіймають?		
15 P	Дали би ви даним особам другий шанс?		
16 P	Чи будуть встановлені якісь переконливі докази, які можуть вказувати на то, що це зробили саме Ви? Чи Ви забрали _____ чи ні?		
17 P	Чи існує якась очевидна причина, яка може вказувати на то, що це зробили саме Ви?		
18 P	Ви згодні внести частину грошей щоб погасити збитки і зупинити розслідування?		

19 R	Ви розповіли кому-небудь з близьких що в Вас буде опитування(інтерв'ю) з даного приводу?		
20 P	Чому хтось міг скоїти такий поступок?		
21 R	Ви вірите що даний злочин(правопорушення) дійсно було скоєне? Як Ви думаєте, це могло статися навмисне чи випадково? _____ було викрадено, чи могли бути переміщені в інше місце(загубилися)?		
22 P	Ви знаєте достовірно(точно) хто це зробив?		
23 P	Як Ви думаєте, які будуть результати нашої перевірки, і що вони покажуть відносно Вас?		
24 P	Якщо би Ви проводили опитування і могли задати лише три запитання щоб вирішити дану проблему, про що би Ви запиталися?		